

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Jana SUCHOMELOVÁ

**VLIV ROZVOJOVÉHO PROJEKTU NA MÍSTNÍ SPOLEČENSTVÍ:
VÝSTAVBA ŠKOLY V KARGIJAKU**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Petr DANĚK, Ph.D.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité prameny jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 5.5.2009.....

Touto cestou bych ráda poděkovala za odborné vedení a rady vedoucímu diplomové práce RNDr. Petru Daňkovi, PhD. Mé díky za vstřícnost a pohostinnost patří také obyvatelům Kargijaku. V neposlední řadě bych ráda poděkovala členům a dobrovolníkům Surya o.s. za podporu a přátelství.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student

Jana Suchomelová

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce

**Vliv rozvojového projektu na místní společenství: výstavba školy
v Kargijaku**

**Charting the effects of the development project on the local community in
Kargyak**

Cílem diplomové práce je zhodnocení postojů obyvatel tradiční místní komunity k rozvojovému projektu, iniciovanému českou nevládní organizací. Tyto postoje budou porovnány s názory lidí angažujících se v oblasti rozvojové spolupráce v ČR.

Struktura práce

1. Úvod: formulace cíle práce
2. Diskuse literatury: a) shrnující dosavadní poznatky o lokalitě, o realizovaných a připravovaných projektech v lokalitě a jejich vlivu, případně o dalších podobných projektech, a b) literatury o hodnocení vlivu rozvojových projektů na místní komunity – zvláště kritické přístupy.
3. Metoda – stručná charakteristika metod kvalitativního výzkumu, postup získávání dat (nestandardizované rozhovory) a metod terénního průzkumu v rozvojové lokalitě. Návrh otázek pro rozhovory (v Zanskáru i v ČR) a jejich stručné zdůvodnění.
4. Geografický kontext – stručná humánně geografická charakteristika lokality (Kargijaku) a regionu (poloha, struktura obyvatelstva, místní ekonomika, dostupnost, sociální struktura obce).
5. Charakteristika projektu výstavby školy o.s. Surya
6. Průběh a vyhodnocení terénního průzkumu v Kargijaku (stručné představení respondentů, popis jejich výpovědí)
7. Komparativní pohled: srovnání s jiným rozvojovým projektem v regionu (Zanskár). Charakteristika projektu, jeho hodnocení místními obyvateli.
8. Průběh a vyhodnocení terénního průzkumu mezi českými organizacemi rozvojové spolupráce (stručné představení respondentů, popis jejich výpovědí)
9. Diskuze přínosů a negativních dopadů projektu výstavby školy na místní společenství (obyvatele, jejich kulturu v ekonomiku). Komparace s podobným projektem.
10. Závěr: shrnutí výsledků práce.

Diplomová práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

- 1) Do 10. 12. 2008 – body 1. až 6, resp. 7.
- 2) Do 15. 3. 2009 – bod 8.
- 3) Do 15. 5. 2009 – body 9 a10, doplnění a závěrečná editace textu, finalizace grafických součástí (přesný termín bude upřesněn studijním harmonogramem).

Rozsah grafických prací: mapy a grafy, případně fotografie bez omezení

Rozsah průvodní zprávy: 18 000 až 22 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Petr DANĚK, Ph.D.

Datum zadání diplomové práce: 4.12.2007

Termín odevzdání diplomové práce: 15. května 2009

Podpis studenta:

Datum:.....

Podpis vedoucího práce:.....

Datum:.....

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. CÍL PRÁCE.....	10
3. DISKUZE LITERATURY.....	11
3.1. VZDĚLÁVÁNÍ V LADÁKU.....	13
4. METODIKA VÝZKUMU.....	18
5. CHARAKTERISTIKA OBLASTI A LOKALITY.....	19
5.1. ZANSKÁR.....	19
5.2. PODNEBÍ.....	19
5.3. HISTORIE OBLASTI.....	20
5.4. SPRÁVNÍ DĚLENÍ.....	20
5.5. DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURA.....	20
5.6. JAZYKY.....	21
5.7. ETNICKÉ SLOŽENÍ.....	21
5.8. NÁBOŽENSTVÍ A TRADICE.....	21
5.9. HOSPODÁŘSTVÍ V ZANSKÁRU.....	22
6. KARGIJAK.....	24
6.1. LOKALITA.....	24
6.2. PODNEBÍ.....	24
6.3. OBYVATELSTVO.....	24
6.4. HOSPODÁŘSTVÍ.....	25
7. CHARAKTERISTIKA PROJEKTU.....	26
7.1. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ SURYA.....	26
7.2. PROJEKT VÝSTAVBY SLUNEČNÍ ŠKOLY V KARGIJAKU.....	26
7.3. POPIS STAVBY.....	28
7.4. SCHÉMA BUDOVY.....	29
7.5. ROZPOČET.....	29
8. KOMPARACE PROJEKTŮ.....	31
8.1. PROJEKT SLUNEČNÍ ŠKOLY, ORGANIZACE FRIENDS OF LINGSHED.....	31
9. POPIS PRŮBĚHU ŠETŘENÍ V KARGIJAKU A VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ.....	34
9.1. METODOLOGIE.....	34
9.2. NÁVRH OTÁZEK K NESTANDARDIZOVANÉMU ROZHOVORU.....	36
9.3. VYSVĚTLENÍ OTÁZEK.....	38
9.4. PŘEDSTAVENÍ RESPONDENTŮ.....	40
10. VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ.....	41
10.1. POZNÁMKY A KOMENTÁŘE K ODPOVĚDÍM.....	49
11. STANOVISKO DOBROVOLNÍKŮ K PROJEKTU.....	55
11.1. METODOLOGIE.....	55
11.2. SEZNAM RESPONDENTŮ.....	55
11.3. VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ.....	55
12. SCÉNÁŘE VÝVOJE.....	66
12.1. ŽÁDOUCÍ SCÉNÁŘ.....	66
12.2. KATASTROFICKÝ SCÉNÁŘ.....	67
13. ZÁVĚR.....	69
14. SHRNU TÍ.....	72

15. BIBLIOGRAFIE.....	74
16. SEZNAM PŘÍLOH.....	77

1. Úvod

Vlivy vznikající při implementaci rozvojových projektů jsou velmi různorodé, od krajinných změn, změn v tradičním způsobu života, přes vlivy sociální, kulturní či politické. Nelze předpokládat, že by sami iniciátoři rozvojových projektů nestraně a kriticky posoudili vhodnost či negativní vlivy svých vlastních projektů. Tendence je zviditelnit pozitiva své činnosti a skrýt případná negativa, neboť to zajistí podporu ze strany společnosti. Odborníci i společnost diskutují o vhodnosti rozvojových projektů, jejich pozitivním či případným negativním vlivu na místní společenství, o jejich přínosech či rizicích.

Je rozvojový projekt výstavby školy v izolované vesnici vysoko v horách vhodný? „Škola je základ života“, zní jedno přísloví. Není to ale jen klišé? Již celá staletí žili obyvatelé v odlehleém Zanskáru soběstačně a nezávisle na okolním dění. Chtějí to měnit? Nejsou hodnoty jako je nutnost vzdělání, společně s rovnoprávností a možností volby, typické pro “západní” společnost? Jsou-li tyto hodnoty tak nepostradatelné, proč je “moderní svět” ideologicky tolik rozvrácený? Nemá zasahování do koloběhu života izolovaných komunit spíše negativní vliv na jejich budoucnost? A především, jaké je jejich stanovisko k cizincům, kteří přicházejí s inovacemi do jejich životů podložených tradicemi? Jaký je pohled vesničanů a jak se liší od pohledu nás Evropanů?

Jeden argument pro zásah do přirozeného dění by mohl znít, že je otázkou několika let kdy se odlehlé oblasti Himálají otevřou celému světu. V případě Zanskáru je dostupnost oblasti prostřednictvím silničního koridoru dokonce v rozvojovém plánu následujícího desetiletí. Je nutné, aby se tamní lidé mohli připravit na budoucí vývoj a vzdělání je dobrou platformou pro to, aby dokázali využít příležitostí a čelit nástrahám, které sebou přinese.

Má úroveň vzdělanosti vliv na uchování tradiční kultury? Je tradiční život vesničanů ohrožen při implementaci rozvojového projektu? Ve snaze zabránit rozmáhající se uniformitě světa se snažíme zachovat alespoň zbylé původní kultury, vytváříme programy a projekty na podporu zachování tradic. Není ale možné, že depopulace území je přirozený faktor ve vývoji, že je to jen krok dané společnosti kupředu? Lze trvat na zachování tradic za cenu vytvoření živoucích skanzenů? Tato práce má dát příležitost vesničanům z Kargijaku vyjádřit svůj názor. Cítí oni nějaké ohrožení? Mají obavy z vyliďnění?

Samozřejmě, svět není černobílý a nalézt jednotnou odpověď na tyto otázky je proto nemožné. Dát jednoznačnou odpověď není ani cílem této práce. Tato diplomová práce je

diskuzí různých názorů a dává příležitost k vyjádření názoru těch, kterých se to nejvíce týká - vesničanů z Kargijaku.

2. Cíl práce

Tato práce se zaměřuje na český rozvojový projekt výstavby sluneční školy v indických Himálájích, provedený českým občanským sdružením Surya. Cílem této práce je analyzovat pozitivní přínosy a negativní dopady projektu výstavby sluneční školy v horské vesnici indického Himáláje na obyvatelstvo, tradiční způsob života a jejich kulturu. Cílem práce je také poukázat na možná odlišná stanoviska rozličných skupin respondentů k projektu. Příležitost vyjádřit se dostanou jak obyvatelé Kargijaku, tak i dobrovolníci, kteří se projektu zúčastnili. Dílčím cílem práce je poskytnout komparativní pohled – srovnání s podobným projektem v regionu. Budou zmíněna také stanoviska vlivu vzdělávání na rozvoj. Dílčím výstupem práce budou poznatky, které poukáží na případné chyby, kterých se organizace při implementaci projektu dopustila a které jsou možnou hrozbou také pro jiné projekty tohoto charakteru. Tímto by mohla být tato práce přínosná pro budoucí projekty.

3. Diskuze literatury

Janet Rizvi (Rizvi 1996) se vyjadřuje k historii a současnému stavu oblasti Ladák. Díky velké provázanosti oblastí Ladák a Zanskár, se její kniha vztahuje také na oblast Zanskáru. Kniha je rozdělena do kapitol s velkým zaměřením na historicko-ekonomický vývoj. Jedna z kapitol se zaobírá problematikou rozvoje oblasti a projekty realizovanými v posledních dvaceti letech. Autorka zaujímá silně kritický postoj k problematice rozvoje oblasti Lehu. Velmi negativně vnímá také některé státní programy. Silně zpochybňuje především přínos projektu poskytujícího subvence rýže a obilnin. Každá rodina má nárok na určité množství rýže od státu. Autorčin přístup k problematice rozvoje je postaven na myšlence, že veškerá rozvojová pomoc oblasti by měla být postavena na místních zdrojích a znalostech. *„Rozvojová spolupráce by přitom měla brát v úvahu existující sociální a pracovní vzory a měla by se vyhýbat materialistickému přístupu k rozvoji, měla by podporovat samostatnost, raději než zvyšující se závislost na vnějších ekonomických silách. Jakýkoliv jiný druh rozvoje může být jen kontraproduktivní.“* (Rizvi 1996:174)

Autorka se také vyjadřuje k využívání solární energie. Využití solární energie bylo započato v 80. letech ekologickou organizací LEDeG¹. V současnosti má využití obnovitelných zdrojů jako je solární energie ohromný potenciál. Autorka přiznává, že změna v oblasti je neodvratná, ztotožňuje se s filozofií této organizace, která je postavena na myšlence, že západní model rozvoje nemusí být nevyhnutelně to pravé řešení rozvoje pro oblast Ladáku a Zanskáru. Organizace se snaží prosadit takový koncept rozvoje, který zdůrazňuje dlouholetou nezávislost oblasti.

Zajímavé informace podává autorka v kapitole zabývající se vzděláváním. Vzdělávací systém v Ladáku a Zanskáru byl zcela neuzpůsoben jedinečnosti a izolovanosti této oblasti. Školy používaly stejné osnovy jako v jiných částech Indie. Děti byly vzdělávány v jazyce pro ně cizím, hindštině nebo angličtině. (Tento aspekt není shodný pro všechny oblasti, v odlehlých horských vesnicích probíhá výuka na základním stupni zásadně v rodném jazyce, v případě Kargijaku tedy v zanskarštině.)

Autorka věnuje pozornost také organizaci SECMOL (studentské vzdělávací a kulturní hnutí Ladáku). SECMOL je organizace sdružující aktivní obyvatele Ladáku, kteří se snaží prostřednictvím různých projektů podpořit zachování jedinečné kultury a tradic Ladáčanů.

¹ Nezisková organizace, aktivní od roku 1983, jejím cílem je podporovat ekologický a udržitelný vývoj Ladáku, postavený na tradicích obyvatel

Organizace se zaměřuje na vzdělávání obyvatel, učí je samostatně a cílevědomě obstarávat svůj kraj tak, aby nedošlo k jeho znehodnocení. SECMOL se zaměřuje na využívání obnovitelných zdrojů, konkrétně využívání solární a větrné energie. Organizace jednala také s úřady a dosáhla úspěchů v podobě vzdělávacích reforem, které usilují o uznání jedinečnosti kraje a individuální přístup ve vzdělávání. Hlavním cílem organizace je zvýšení kvality vzdělávání ve státních školách, takže se prakticky snaží zajistit a zefektivnit chod již existujících škol. Vzdělávají státní učitele, jak učit na různých úrovních a minimalizovat zátěž kladenou na studenty. SECMOL zřídil nedaleko Lehu kampus solárně vyhřívané školy, kde se dlouhodobě vzdělává přibližně 40 studentů. Vydali také řadu publikací. Vydané knihy pro výuku angličtiny jsou upraveny tak, aby odpovídaly reálným životním situacím v Ladáku a vyvarovaly se obecnému zpracování pro celou Indii. Janet Jizvi vysoce oceňuje myšlenky, politiku a výstupy činnosti této organizace. Ve stručnosti sumarizuje aktivity SECMOLu: *„Zvýšení efektivity existující infrastruktury ve školství, participace komunit v oblasti vzdělávání a také zřízení vlastního areálu školy, který představuje alternativu k nefunkčnímu systému státního vzdělávání v oblasti. Právě zde aplikuje SECMOL svoji politiku vzdělávání z ohledem na místní společenství a samostatnost a alternativních způsobů výuky.“* (Rizvi 1996:1)

Autorka se vyjadřuje také k problematice vylidnění vesnic a k možnému řešení tohoto trendu správným vzděláváním. Možné východisko vidí ve zvýšení kvality života na vesnici a přizpůsobení vzdělávání místním potřebám.

Důležitým zdrojem pro zpracování diplomové práce byly webové stránky neziskových organizací a organizací zabývajících se rozvojem himalájských vesnic. Hlavní z nich je *International Association for Ladakh Studies* (<http://ladakhstudies.org/>) a také webové stránky neziskové organizace SECMOL (<http://www.secmol.org/whatis/>) a stránky rakouské neziskové organizace *Friends of Lingshed*² (<http://www.solarschule.org/mambo/index.php>) a na jejich webu přístupné dokumenty a zprávy.

Geografické a demografické údaje o regionu byly čerpány převážně ze studie o Ladáku, Beek at al. 1999. Z tohoto zdroje popochází také následující obecné informace o problematice vzdělávání v Ladáku.

² Rakouská nezisková organizace, stavba solární školy ve vesnici Lingshed, Ladák

3.1. Vzdělávání v Ladáku

Indie začala pětiletý plán rozvoje v roce 1950. Pozornost se částečně přesunula také do odlehlé oblasti Ladáku. Prvním důležitým projektem byla výstavba silnice mezi městy Šrínagár a Leh. V současnosti jsou všechny důležité geografické jednotky regionu propojeny silnicí. Obě silnice, Šrínagár-Leh a Manalí-Leh, zůstávají v zimním období, po dobu téměř sedmi měsíců, pro neprůjezdnost uzavřeny. V oblasti byly zahájeny také další rozvojové programy, např. chov dobytka, zemědělství, zavlažování, hydro-elektrické projekty. Většina projektů byla provedena bez dostatečné obezřetnosti s jedinečnými potřebami této oblasti, a tak v současnosti musí Ladák čelit ohrožení vlastní kultury a identity (*Beek et al. 1999:1*).

Vzdělávání v Ladáku bylo dříve ovládáno náboženstvím, když král Tashi Namgyal ustanovil, že každá rodina musí poslat minimálně jedno dítě do kláštera. Moderní vzdělávání započalo v Ladáku v 70. letech. Na mnoha místech byly otevřeny státní školy. Autor kapitoly *Whiter Ladakh Education*, David Sonam Dawa zdůrazňuje vliv 4 faktorů na vývoj situace, tzv. 4 P: players (hráči), presumptions (předpoklady), problems (problémy) and possibilities (možnosti). Hlavními hráči jsou v Ladáku především vzdělávací instituce, které lze rozdělit do několika skupin. Jsou to: centrální státem kontrolované školy³, všechny shromážděné okolo Lehu. Tyto školy následují osnovy CBSE (the Central Board of School Education), které mají společný učební plán a zkuškový systém, uznávaný po celé Indii. Dále zde jsou státní školy, které jsou v Ladáku nejčetnější⁴, soukromé školy⁵ a individuálně vlastněné školy, které čítají cca 800 žáků. Dalším subjektem jsou nevládní organizace. (*Beek et al. 1999*)

Dalším P jsou *presumptions* - předpoklady. První školu v Ladáku započali v roce 1886 moravští misionáři. V roce 1889 bylo vyhlášeno, že rodiny s více než jedním dítětem musí poslat alespoň jedno dítě do školy. Studijní plán obsahoval urdštinu, angličtinu, zeměpis, přírodní vědy, matematiku. Po vyhlášení nezávislosti představila indická vláda politiku národního vzdělávání, jejíž realizace byla povinná, a politiku školní rady, jež nechává státům právo rozhodovat o vlastním vedení vzdělávací politiky. Celou problematiku moderního vzdělávání vyjadřují autoři knihy stručně v následujícím odstavci.

³ Kendriya Vidyalaya, the Central Institute of Buddhist Studies, the Jawahar Navodaya Village, the Tibetan Children's Village

⁴ 261 škol (3 higher-secondary schools, 24 high schools, 51 middle schools, 136 primary schools, které obsahují 10,120 studentů, dle J&K státní rady pro vzdělávání 1995-96.

⁵ Laudon Model School, the Moravan Mission School, the Islamia School, the Imamia School, the Mahabodhi School, v nichž studuje cca 4000 žáků.

Současný systém vzdělávání se ubírá směrem k titulům, které kvalifikují studenty pro velmi specifické zaměstnání, těchto pracovních příležitostí je jen velmi málo dostupných. Moderní vzdělávání má jen velmi slabý vztah k ladácké, na zemědělství založené společnosti, ale přesto je získání moderního vzdělání považováno za progresivní. Současně se ovšem tradiční vzdělávací systém stává zastaralým. Například mnohem méně studentů volí náboženské vzdělávání v kláštorech. Stejně tak tradiční systém medicíny amči je odsouván do ústraní ve prospěch moderní lékařské medicíny. Tradiční farmářské postupy, které používají přírodní hnojiva, ustupují před zvýšeným užíváním chemických hnojiv a pesticidů, které škodí zdraví a produktivitě půdy. Celkově je nutné začlenění tradičních systémů do popředí, stejně jako vyšší důraz na odbornou výuku na zajištění alternativ pro ty studenty, kteří si nepřejí, či nemohou volit moderní vzdělání. (Beek et al. 1999:74)

Autoři knihy vysvětlují základní problémy školství v Ladáku. Jedná se především o následující nedostatky: školy jsou otevírány na různých územích v závislosti na politickém tlaku, což zvyšuje pochyby o nestrannosti a efektivitě rozdělení zdrojů. Autoři také zmiňují problém korupce a zprostředkování zaměstnání "po známosti". Dalším problémem jsou různé praktiky podvádění při státních zkouškách. Jsou vydávány falešné doklady bydliště, na jejichž základě jsou udělována roční stipendia⁶. Ve školách chybí základní vybavení. Problém v apatickém přístupu úředníků vidí jak autoři knihy, tak i pracovnice SECMOLu a jiní učitelé nestátních škol. Problémem většiny státních škol je nedostatek zodpovědnosti. Nevhodná je také povinnost výuky dvou cizích jazyků, kromě tibetštiny (angličtina je povinná, studenti volí mezi urdštinou a hindštinou). Autoři poukazují na nesmyslnost požadavku naučit se dva jazyky po zvládnutí svého jazyka. Tomuto faktu přičítají autoři knihy pasivní výkony studentů u státních zkoušek. Důkazem úrovně vzdělání na místních státních školách je také fakt, že učitelé posílají své vlastní děti do soukromých škol. Dalším problémem vzdělávání v Ladáku je rostoucí školné. Autoři se dále shodují s organizací SECMOL v problému zaměstnávání učitelů ze vzdálených míst, přičemž učitelé povětšinou nechtějí žít či pracovat v izolovaných končinách Ladáku. Autoři knihy zpochybňují nutnost moderního vzdělávání v Ladáku. Problém vidí ve slepém následování jednoho přístupu, přičemž je pravdou, že ani stát ani neziskové organizace nedokázaly vyvinout fungující systém. Také zdůrazňují nutnost dalšího zkoumání a vývoje, aby byla nalezena individuální řešení k efektivnímu vzdělávání menšin. Individuální přístup považují autoři za prioritní, což dokazuje vyjádření o neuniformitě Ladáku a jeho bohaté geografické, kulturní sociální struktury.

⁶ stipendia se pohybují mezi 475 až 1800 rupií, v závislosti na trvalém bydlišti studenta, které musí být nejméně 5 km daleko

Na základě svých poznatků navrhuje David Sonam Dawa řešení, které jak udává, jsou pouze jeho návrhy a jsou určeny k další diskuzi. Pro zamezení korupčního jednání navrhuje ustanovení kontrolního článku pro dosazování a přemísťování učitelů, přičemž tento činitel by měl legislativní pravomoc, jako je suspendovat, přemístit či zamítnout osoby. K eliminaci politických tlaků navrhuje provedení nezávislého demografického průzkumu a geografickou analýzu školní struktury. Na základě výsledků by bylo možné určovat otevření dalších školských institucí. Stipendia by měla být rozdělena postupně, dle momentální situace. Příjmy jednotlivých rodin by měly být monitorovány. Jmenování nejvyšších školských úředníků by měla provádět odborná komise složená ze vzdělaných osob, vládních úředníků, zástupců neziskových organizací, atd. Problém výuky vícera cizích jazyků musí být vyřešen v celé Indii. Angličtina je nutnost, jednotlivé státy by měly zvážit a určit preference lokálního jazyka. (Dawa 1997:77)

Článek Heleny Norbert-Hodge (2005) se zabývá pojmy moderního vzdělávání versus tradičního vzdělávání. Zabývá se změnou, kterou prodělalo vzdělávání v Ladáku. Kritizuje vliv moderního vzdělávání na tradiční ověřené metody. Zpochybňuje nutnost moderního vzdělávání v odlehlých oblastech Ladáku. V minulosti se děti učily vše potřebné pro život od svých rodičů a jejich metody jsou, dle autorky, nepochybně lépe slučitelné s potřebami obyvatel Ladáku. Autorčino stanovisko je jasně vyjádřeno touto citací: „*Děti jsou vzdělávány, aby se staly specialisty ve spíše technologické než ekologické společnosti. Škola je místo, kde se opomíjejí tradice a zkušenosti ověřené postupy a dokonce je na ně nahlíženo shora.*“ Autorka se zabývá také historickým vývojem vzdělávání v Ladáku. Její poměrně radikální názor na celou problematiku potvrzuje také výrok, že osnovy výuky pro Ladák jsou jen ubohou imitací těch, které jsou používány ve zbytku Indie a ty samotné jsou imitací britského vzdělávání, tudíž koncept vytvořený bez jakékoliv návaznosti na Ladák.

Autorka dále píše: „*Všude na světě je proces zvaný vzdělávání postaven na stejných předpokladech a shodném euro-centrickém modelu.*“ Obsah výuky v Ladáku považuje za vyumělkovaný a vytržený z kontextu. Předpovídá vývoj ve vzdělávání v jednotlivých oborech, například u vyššího vzdělávání se studenti učí stavět betonové domy, v zemědělských oborech se učí průmyslovému hospodářství (využívání pesticidů, křížení odrůd, strojní výroba). Zároveň ovšem autorka uznává, že moderní vzdělávání přineslo také řadu pozitiv, jako je například nárůst gramotnosti a přiblížilo Ladáčanům dění v okolním světě, čímž ale odloučilo Ladáčany od sebe samých a od své země (Helena Norbert-Hodge, 2005)

Ivan Illich ve své knize *Odškolení společnosti* zaujímá ke školství a problematice vzdělávání velmi radikální postoj. Illich se zabývá obecným pojmem a kritikou systému vzdělávání, který jasně poukazuje na možný chybný přístup k problematice. Illich udává: *„Postupujeme-li dle předpokladů, že škola je základ, zdá se vše v nejlepším pořádku. Tento přístup nám ovšem byl vštěpován, dokud jsme si ho neosvojili.“* Náhled na problematiku konceptu vzdělávání ve školách, očima Ivana Illiche, je pro většinu z nás, věřících v instituci školy, velmi radikální a nepřijatelný. (Illich, 2001)

Škola, dle Illiche, klasifikuje lidi podle věku. Toto dělení spočívá na následujících předpokladech: děti se učí ve škole, jen ve škole lze děti něčemu naučit. Illich se pozastavuje nad fenoménem dětství a zpochybňuje přidělení určitých, společností očekávaných forem chování v závislosti na věku. Pojem “dětství“ ovšem není vnímán na celém světě stejně. *„Rozhodli jsme se, že děti chodí do školy, poslouchají a nemají mít vlastní příjem ani vlastní rodinu.“* (Illich 2001:32) Illich zdůrazňuje, že pojem “dětství“ vznikl nedávno v Západní Evropě a Americe. Dále uvádí, že v historickém kontextu je právo na dětství výhradně doménou vyšších vrstev. Děti sedláků jistě neměly tyto výhrady. *„Až do minulého století bylo dětství pěstováno za pomoci soukromých škol a bylo přístupné jen pro šlechtu a měšťanstvo. Teprve vznik průmyslově společnosti umožnil sériovou výrobu dětství, které bylo dáno k dispozici masám, ať už chtěly, nebo ne. Školství je tedy podobně jako dětství, jež vytváří, moderním fenoménem.“* (Illich, 2001:33)

Illich používá pojem “výroba dětství“. Zdůrazňuje, že právě existence vzdělávací instituce vztahující se k určitému věku je důvodem k tomuto jevu.

Východisko vidí, ve *„zrušení monopolu školy, který utváří propast mezi člověkem dospělým - tedy emancipovaným - a dítětem, které je třeba utvořit k tomuto obrazu.“*

Zjednodušeně lze vyjádřit Illichovo stanovisko citací některých jeho výroků. *„V zeškolněném světě je cesta ke štěstí vydlážděna spotřebitelským indexem. Rostoucí náklady na školní vyučování, třebaže doprovázené klesajícími výnosy z učení, paradoxně zvyšují hodnotu žáka jak v jeho vlastních očích, tak i na trhu. Avšak růst chápaný jako nikdy nekončící spotřeba - tj. onen věčný pokrok - nemůže nikdy ústit ve zralost. Oddanost neomezenému kvantitativnímu růstu totiž možnost organického vývoje vylučuje.“* (Illich, s. 43-44)

Illich uvádí jako příklad Čínu, která do doby, kdy musela čelit evropským mocnostem, neměla ucelený školský systém.

V kapitole zvané *Sebeomezení* vyjadřuje Illich svůj názor, že možným východiskem pro chudé země by mohlo být zavedení substitučního hospodářství. Illich ovšem tvrdí, že *moci*

HDP jako indexu lidského pokroku se nelze zbavit bez současného zrušení hrubého národního vzdělávání, obvykle chápaného jako akumulace lidského kapitálu. Rovnostářská ekonomika nemůže existovat ve společnosti, kde právo na produktivitu propůjčuje škola. (Illich, s. 108)

4. Metodika výzkumu

Informace byly získávány těmito metodami:

1. průzkum dostupných pramenů

Sběr informací a materiálů, třídění informací a rozšiřování náhledu na zvolené téma (především téma střetu modernizace s tradičním způsobem života) a následné vytvoření primární konstrukce práce. Sběr informací byl rozdělen do několika sekcí. Základní informace o lokalitě pocházejí z odborné literatury, podrobné informace o projektu a demografickém složení obyvatelstva byly získány od Surya o.s., informace o dalších projektech v oboru vzdělávání pocházejí z dostupné literatury či webových stránek a také přímou formou návštěv a rozhovorů s realizátory projektů.

2. metoda dotazování

Za spolupráce s českými učiteli a pracovníky organizace byl vytvořen soubor otázek. Soubor otázek je nestandardizovaný a výstupem je rozhovor, v kterém respondent dostává jedinečnou příležitost vyjádřit své názory a pocity související s projektem výstavby školy ve vesnici. Následně byli zvoleni respondenti. Počet respondentů odpovídá zhruba 8 % dospělé populace žijící ve vesnici, tzn. 8 respondentů. Na základě konzultace s členy Surya byla vybrána skupina respondentů tak, aby skupina zastupovala různé rodiny. Dotazování probíhalo metodou rozhovoru, který se většinou konal při návštěvě v domě respondenta. Rozhovory byly nahrávány videokamerou. Ze skupiny dobrovolníků bylo vybráno 9 respondentů. S dobrovolníky byly individuálně vedeny nestandardizované rozhovory, tématicky soustředěné na školu v Kargijaku a perspektivu oblasti.

3. Analýza získaných informací

Získaná data z videonahrávek byla zpracována a převedena do textové podoby.

5. Charakteristika oblasti a lokality

5.1. Zanskár

Geograficky tvoří Zanskár společně s pohořím Ladák oblast zvanou Západní Himáláje, která je též známá jako “*Malý Tibet*“. Obě oblasti, Ladák i Zanskár, se nacházejí v severoindickém státě Džammú a Kašmír. Oblast Ladák a Zanskár jsou si na základě historických a kulturních vazeb velmi blízké. (Rizvi , 1996)

Ladák a Zanskár leží mezi dvěma světovými velehorami – Karákoram a Himáláje. Nacházejí se ve srážkovém stínu Himálají. Zanskár bývá označován jako horská poušť a rozléhá se na území o velikosti 7000 km², většina území leží v nadmořské výšce mezi 3500 a 7000 m.n.m. Hlavním zdrojem vody oblasti jsou horské ledovce. Hlavní řekou oblasti je řeka Zanskár. Vesnice Kargijak leží u stejnojmenné řeky Kargijak, která se u osady Purni stéká s řekou Tsarap a tvoří řeku Lungnak (též zvaná Tsarap). Poloha osad a vesnic u pramenů, potoků či řek je v této horské poušti zásadní podmínkou pro přežití. V zimním období jsou zamrzlé řeky jedinou přístupovou cestou do mnoha odlehlých oblastí. Také pro karavany je rozvodnění řek důležitým aspektem, některé řeky je možné přebrodit jen v brzkých ranních hodinách, dříve než horské slunce začne odtávat sníh z horských ledovců. Řeka Zanskár vtéká v oblasti Ladáku do řeky Indus.

5.2. Podnebí

Počasi hraje v životech místních obyvatel velmi důležitou roli. Právě přírodní vlivy, jako je intenzita slunečního záření, dešťové a sněhové srážky by mohly mít ničující dopad na úrodu. Odlehlost této oblasti znemožňuje pružnou reakci na neočekávané a extrémní situace⁷. Oblast Zanskáru je před monzuny chráněna pohořím. Kolísání teplot hraje klíčovou roli ve formování života místního obyvatelstva. Teploty v letním období jsou příznivé, přes den dosahují až 35°C s velkými výkyvy mezi dnem a nocí (20°C rozdíl). V zimě klesají teploty až na -40°C. V této době zůstávají obyvatelé ve vesnicích. V důsledku globální změny klimatu dochází v oblasti Zanskáru k častějším dešťovým srážkám, což způsobuje problémy především proto, že domy vesničanů nejsou odolné proti dešti. Sněhové srážky v zimním období jsou klíčové pro zásobování oblasti vodou. (empirický výzkum, 2008)

⁷ Z tohoto důvodu byla do dotazníku zahrnuta také otázka, zdali vesničané pocítují klimatické změny.

5.3. Historie oblasti

Ladák a Zanskár byly v dávné minulosti součástí nezávislého království. Od roku 1531 do poloviny 19. století bylo království opakovaně napadáno muslimy z Kašmíru. Svého vrcholu dosáhlo na počátku 17.století. Ladák se stal součástí hlavní obchodní cesty mezi Pandžábem a centrální Asíí (vedly tudy nejdůležitější dopravní obchodní tepny pro karavany obchodníků s textiliemi, hedvábím, kořením, koberci či narkotiky). Světově známá látka kašmír (též zvaná pašmína), známá pro unikátní tepelné vlastnosti a hebkost, pocházející právě z plošin východního Ladáku a západního Tibetu, se stala podnětem pro napadení a okupaci území. Od roku 1842 se stala obě území součástí státu Džammú a Kašmír. Začátkem 19. století zaujal obchod s kašmírem pozornost vládce Džammú - Gulaba Singha, který v roce 1834 provedl invazi do Ladáku. Následovala desetiletí bojů. Ladák a sousední Baltistán byly připojeny k Džammú a Kašmír. Toto spojení bylo narušeno rozdělením Indie v roce 1947. Nově vzniklé státy Pákistán a Indie spolu vedly válku o území Kašmíru, která skončila provizorním rozdělením území podle linie příměří. Pákistán kontroluje část vlastního Kašmíru (Ázád Kašmír) a Baltistán, Indie Džammú, Kašmírské údolí a Ladák, včetně Zanskáru. V polovině 20.století byly Ladák a Zanskár z důvodu konfliktů mezi Pákistánem, Čínou a Indií uzavřeny pro cizince. Oba regiony si zachovaly tradiční buddhistickou kulturu. (Rizvi, 1996)

5.4. Správní dělení

Zanskár se nachází v severoindickém státu Džammú a Kašmír. Administrativně je stát Džammú a Kašmír tvořen třemi regiony: Džammú, údolí Kašmír a Ladák. Ladák je administrativně tvořen dvěma distrikty: Leh a Kargil. Zanskár je jeden ze subdistriktů Kargilu. Klimaticky a sociálně je ovšem bližší oblasti Ladák. (Rizvi, 1996)

V blízké budoucnosti lze v závislosti na vývoji stavby silnice z Chilingu do Padumu očekávat správní přerozdělení oblasti⁸. Správní středisko Zanskáru je Padum. Padum je velmi důležité středisko z hlediska zásobování oblasti⁹.

5.5. Dopravní infrastruktura

Území Zanskáru je nejlépe přístupné pro pěší. Z Padumu vede cesta do Kargilu, který leží na spojnici mezi hlavními městy Leh a Šrínagár. Leh leží v nadmořské výšce 3500 m.n.m., je přístupný pouze dvěma cestami. Jedna vede přes Kašmír, spojující Šrínagár s Lehem. Tato

⁸ Zankar [online]. 2005 [cit. 2009-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.spiritustemporis.com/zankar/geography.html>>

⁹ Wikipedia [online]. 2009 [cit. 2009-02-10]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Padum>>

silnice prochází v některých částech zónami, které jsou v dostřelu děl pákistánské armády a proto není vždy považována za bezpečnou¹⁰. Tato cesta bývá díky konfliktům a teroristickým útokům často uzavřena. Důsledkem těchto nepokojů bylo vybudování další silnice, z Manálie do Lehu. Tato silnice je považována za jednu z nejnvýše položených silnic na světě, je 485 km dlouhá a vede přes hřeben Vysokého Himálaje. Překonává přitom několik horských sedel, z nichž nejvyšší je Taglang La (5340 m.n.m). Při uzavření silnice ze Šrínagáru je tato cesta jedinou přístupovou cestou a zabezpečuje zásobování všech horských oblastí (*poznámka: problémy jsou znatelné i při pouhém nákupu základních potravin, například při uzavření spojnice Šrínagár-Leh nebyla v červenci 2008 v celé oblasti Ladáku po několik týdnů dostupná vejce, čerstvá zelenina a další potraviny*). Silnice Manálie-Leh je v závislosti na sněhových srážkách přibližně od října do dubna uzavřena. (Rizvi, 1996)

5.6. Jazyky

Lokální jazyk přímo v Zanskáru je zanskarština, dialekt ladáčtiny, oba jazyky jsou příbuzné tibetštině. Zanskařané, kteří jsou v kontaktu s turisty, mluví anglicky. Angličtina je také vyučována ve školách. Ve školách se dále vyučuje hindština. Od roku 2008 byla v Džammú a Kašmír zrušena urdština jako první úřední jazyk, byla nahrazena hindštinou.

5.7. Etnické složení

Obyvatelům Zanskáru se díky velké izolovanosti od ostatního světa daří udržovat dávnověké tradice, které se velmi liší od ostatních regionů. Svou tělesnou konstitucí jsou obyvatelé Ladáku a Zanskáru také velmi odlišní od obyvatel Indie. Typově jsou blíže obyvatelstvu Tibetu či střední Asie. Původně jsou potomci Dardů. V důsledku silné tibetské imigrace byli ovšem Dardové zastíněni a postupně se přibližovali spíše tibetské etnické skupině. Přesto je etnická rozličnost bohatá. (Rizvi, 1996)

Obyvatelé Kargijaku žijí na tomto území již po dlouhé generace. Žádný z vesničanů nedokázal odpovědět na otázku, kdy zhruba bylo území prvně osídleno. Obyvatelé mají typické tibetské rysy.

5.8. Náboženství a tradice

Většina obyvatel Ladáku jsou vyznavači lámaistického buddhismu. V některých oblastech převládá ovšem muslimské obyvatelstvo. Ladák je místo, kudy putoval Buddhismus

¹⁰ Konflikt Indie s Pákistánem Čínou o území Džammú a Kašmír byl iniciován v roce 1947. V současnosti se situace příležitostně vyhrocuje a oblast může dočasně nebezpečná.

do Tibetu a známky tohoto šíření jsou zjevné po celém území, včetně oblastí obydlených muslimy. Mezník mezi muslimským a buddhistickým Ladákem prochází přes Mulbek a mezi vesnicemi Parkašik a Rangdum v údolí Suru, dále se ostrovy muslimského osídlení nacházejí východně od Padumu, v údolí Nubra a okolí Lehu. Islám se rozšířil do Ladáku a Zanskáru ze západu. Časný obrat vůdců oblastí Kargil, údolí Suru a Drás k islámu usnadnil cestu novému náboženství. Jednotlivé vesnice jsou silně provázány s blízkým klášteřem. *(Rizvi, 1996)*

Podle tradice, je druhý syn rodiny poslán na učení do kláštera. Vztah lidí a kláštera je dán též socioekonomickými vazbami. Náboženské ceremonie jsou nutností při každé příležitosti, od svateb až po sklizeň úrody. Speciální význam má pro náboženské ceremonie jačí máslo. Jačí máslo poskytuje lidem prakticky jediný přísun živočišného tuku, je ovšem používáno také místo vosku a při ceremoniích jako oběťina bohům. *(osobní konzultace, Tenzin Yiga, 20.7.2008)*

V každé vesnici, je vystavěna stavba podobného významu jako je pro křesťany kostel, zvaná gomba. Před každou buddhistickou vesnicí jsou stojí tzv. čhorteny. Čhorten je konstrukce náboženského významu, symbolizující hrob Gautama Buddha. Čhorteny jsou rozmístěny také podél cest. Vesničané věří, že odhánějí zlé duchy od jejich osídlení. Existuje osm druhů čhortenů, z nichž každý symbolizuje různé aspekty buddhistického života. Čhorteny, stejně jako ostatní konstrukce náboženského významu, musí být obcházeny po směru hodinových ručiček, což symbolizuje jednotu zrození duše s pohybem planet ve vesmíru = jednotu všech věcí v kosmickém pořádku. Obcházení okolo čhortenů má také silný náboženský podtext. Cirkulace kolem čhortenu čistí duši a obecně přivádí duši k osvícení. Jinou stavbou náboženského charakteru jsou zídky mani. Jedná se o kamenné zídky, které jsou zdobeny vyrytými mantrami. Podobný symbolický charakter mají také modlitební válce. *(Rizvi, 1996)*

5.9. Hospodářství v Zanskáru

Hospodářství v Zanskáru je založené převážně na zemědělství. V odlehlých vesnicích stále funguje směnný systém. Ve vyšších polohách jsou hlavními plodinami pšenice a ječmen. Obyvatelé vyvinuli jedinečný zavlažovací systém, prostřednictvím kanálů jsou schopni zavlažovat i území velmi vzdálená od vodních toků. V nižších nadmořských výškách se pěstuje ovoce. Většina zemědělských ploch je ve vlastnictví soukromníků, pracovní silou jsou, mimo jiné, imigranti z Nepálu. V minulosti byla oblast hojně vyživována ze zisků z mezinárodního obchodu /karavany - narkotika, kašmír, barviva/ mezi sousedními zeměmi. *(Rizvi, 1996)* Uzavřením hranic Tibetu a centrální Asie tento obchod uhasl. Od konce 70. let začala vláda podporovat turismus. V současnosti tvoří příjmy z turismu 50% HDP oblasti

Ladáku. Turismus se ovšem podílí na zaměstnanosti jen 4%¹¹. Rozsáhlé vládní projekty vedly k rozvoji kraje a zvýšení kvality životní úrovně obyvatelstva. Některé vládní projekty, jako poskytování subvencí rýže či luštěnin, byly mnoha odborníky kritizovány. Pravdou ovšem zůstává, že mohly snížit hladovění v případě neúrody. (*Rizvi, 1996*)

¹¹ Ladakh [online]. 2005 [cit. 2009-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Ladakh#Economy>>

6. Kargijak

6.1. Lokalita

Kargijak je odloučená vesnice v Himálájích, ležící v nadmořské výšce 4200 m.n.m. Nejbližší silnice dnes končí v 60 km vzdálené vesnici *Raru*. Do nejbližšího správního centra, městečka *Padum*, které leží ještě o 20 km dále, trvá cesta z Kargijaku čtyři dny chůze.

Údolí Lung Nak je v okolí Kargijaku doširoka otevřené. Skaliska mají místy načervenalý odstín. Z vesnice se naskýtá výhled na majestátní svatou horu Gonpor Rangjon. Vesnice leží při toku stejnojmenné řeky Kargijak a je obklopena vyprahlými kopci, na jejichž stráních se sporadicky vyskytují traviny. Obyvatelé se musí potýkat s drsnými klimatickými podmínkami. Hlavní obživou obyvatel je zemědělství. Každá rodina vlastní dobytek. Dobytek spásá od května do září trávu na okolních kopcích. Kočovně žijící vesničanky zůstávají po tuto dobu s dobytkem v místě zvaném doksa. Důležitým příjmem pro rodiny jsou peníze získané z přepravy zboží na koních. Jaci, přestože unesou více, se zpravidla k přepravě nepoužívají. Jsou příliš cenní a doprava zboží bývá pro zvířata mnohdy extrémně náročná. Vzhledem k obtížnému terénu se na koně nakládá maximálně 20 kg. I přesto je zde riziko, že se kuň zřítí do propasti či bude unesen v řece silným proudem vody.

6.2. Podnebí

Oblast má velký počet slunečných dnů v roce (v dlouhodobém průměru více než 300), v zimě zde však teploty klesají až na -40°C a vesnice je na celých šest měsíců odříznuta od okolního světa. Surya o.s. nainstalovala ve vesnici meteorologickou stanici, která pravidelně podává zprávy o počasí.

6.3. Obyvatelstvo

V Kargijaku žije zhruba 150 obyvatel. (*sčítání obyvatel, empirický výzkum Surya o.s.*)

Většina obyvatel neumí číst a psát. Vzhledem k tomu, že se děti vzdělávají, bývají to častokrát právě ony, kdo je schopný zprostředkovat komunikaci mezi jejich rodiči a cizinci. Před založením školy v Kargijaku nechodili děti do školy vůbec, nebo musely odcházet do vzdálených internátních škol. Po ukončení školy se mnohdy nevracely, čímž byly narušovány rodinné vazby, které jsou základem místní kultury. (*empirický výzkum, Surya o.s.*)

6.4. Hospodářství

Ekonomika Kargijaku je velice jednoduchá. Z velké části je stále postavena na výměnném obchodě. Důležitým směnným artiklem jsou mléčné výrobky. Většinu potravin jsou obyvatelé schopni si zajistit sami. Dokupují převážně sůl, rýži, luštěniny, zeleninu a čaj. Příjmy tvoří výdělky z přepravy zboží na koních, přičemž důležitou roli zde hraje turismus. Téměř každá rodina vlastní koně. Od množství dobytka je možné odhadnout majetek jednotlivých rodin. V letním období tráví muži většinu času na cestách po oblasti s turisty (průměrná mzda se pohybuje okolo 300 rupií/kůň/1 den). Jedinou formou obchodu, jak ho my známe, jsou stanové obchůdky, tzv. teashopy. Tyto byly vystavěny pro turisty na důležitých turistických trasách. Ve vesnici je ještě jeden obchod, v kterém je možné koupit základní potraviny, vesničané zde ale prakticky nenakupují, kupují většinu zboží v Padumu.

Ženy pečují o dobytek, zpracovávají mléko, suší sýry a sekají trávu. Bohatství rodin lze soudit dle bohatosti řezby dveřních portálů a okenních rámu. (*osobní rozhovor: Stanzin Namgyal, 3.9.2008*)

V Kargijaku je obyvateli zvolen starosta, který zastupuje vesnici při jednáních. Na rozhodování se ovšem podílí vesničané hromadně. Bohatství rodiny lze posoudit dle množství dobytka a koní, které vlastní. Dalším zdrojem financí je pro místní obyvatele podpora od státu a sponzorování vzdělání dětí. Tyto prostředky se používají k uhrazení nákladů při vzdělávání, nákupu pomůcek či platů učitelů¹².

¹² Ukázalo se, že některé rodiny přijímají podporu také z jiných fondů "adopcí". Není k dispozici žádná databáze přijímané finanční podpory a zdrojů, proto je velice obtížné směřovat podporu těm jednotlivcům, kteří ji nejvíce potřebují.

7. Charakteristika projektu

7.1 Občanské sdružení Surya

Občanské sdružení Surya je organizace, která započala svoji činnost v roce 2006. Surya má poměrně malou členskou základnu, v současné době je to 6 osob. Všichni členové sdružení vykonávají svou činnost jako dobrovolníci, tudíž nedostávají žádnou odměnu. Předseda Surya o.s. je v současné době (2009) Ing. Jan Tilinger. Na jaře 2008 byl sestaven tým dobrovolníků. Dobrovolníci byli vybráni na základě psychotestů a zatěžkávací zkoušky na společném víkendu v České republice. Bylo vybráno cca 30 dobrovolníků, kteří se v různých intervalech samostatně a na vlastní náklady dopravili do vesnice. Sluneční škola v Kargijaku je první projekt sdružení Surya. Surya se zavázala spolupracovat s místní asociací *GonpoRangjon Cultural and Welfare Society Zanskar* (dále jen "GA") která bude v průběhu příštích pěti let přebírat administrativu a zpravu školy.

7.2. Projekt výstavby sluneční školy v Kargijaku

Myšlenka stavby solární školy vychází z diplomové práce Ing. Jana Tilingera, zvané *Ekologická škola v indickém Himálaji*, která byla obhájena v roce 2004 na ČVUT v Praze. Cílem bylo postavit buddhistickou školu, v níž by mohla probíhat výuka v zimním období. Na projektu se podíleli odborníci a specialisté z blízkých oborů. Celková konstrukce stavby byla projektována za použití přírodních materiálů a v souladu s místní architekturou (tradiční prvky - vstupní portál či okenice zdobené řezbou, barevné okenice). Škola slouží také jako komunitní centrum a prostor pro různá shromáždění vesničanů.

V létě 2006 začal tým spolupracovat s místními správními úřady. Během této doby bylo započato několik různých aktivit. Byla zahájena výuka v provizorní škole, velký úspěch zaznamenala také výstavba skleníku¹³, kde bylo možné otestovat vlastnosti některých materiálů později použitých při stavbě školy. V projektu výstavby školy byly podniknuty první kroky: podepsání smluv s vesničany, jednání s místními úřady, podepsání dohod s asociací GonpoRangjon, výběr vhodného místa pro stavbu a informování vesničanů o přínosu projektu, nákup dřeva na stavbu a jeho doprava v zimě po zamrzlé řece. S vesničany byla sepsána úmluva *Memorandum of understanding* (viz.přílohy), která upravovala závazky

¹³ Výstavba skleníků je v Zanskáru novinkou posledních deseti let. Vzhledem k extrémním výkyvům teplot a krátké době sklizně je skleník vynikajícím řešením dodávky čerstvé zeleniny. Při cestě Zanskárem jsem zjistila, že skleník je již majetkem mnoha vesnic.

sdružení a obyvatel (sepsána anglicky a tibetsky). Bylo provedeno několik pokusů o spolupráci s úřadem místní vzdělávací kanceláře - *Zonal educational Office*- jejímž předsedou byl v té době Mohamad Ali. Cílem bylo vysvětlit význam školy v Kargijaku a navrhnout způsob, jak by mohl být projekt podpořen. Dále byl osloven major Shughla, z kanceláře Sabhawna – oddíl indické armády, která je zaměřená na rozvoj odlehlých oblastí. Byla přislíbena podpora, ale dodnes žádná nebyla poskytnuta. S cílem vytvořit instituci, která v budoucnosti převezme správu školy byla provedena registrace místní asociace GonpoRangjon, v jejímž čele stanul jeden z vesničanů - Sonam Spalkit. Školu zaštitil Láma Chospel Zotpa, rodák z blízké vesnice, který pracuje na úřadu vlády v Dillí. *(osobní rozhovor, Ing.Jan Tilinger, 29.4.2009)*

Existovaly dva možné postupy. Vize Surya o.s. bylo založit soukromou školu, kde si Surya bude sama určovat politiku a fungování a bude řídit školu, kterou také financuje. Studenti by ale nezískali indické vysvědčení. Jan Tilinger říká: *„Chtěli jsme školu, která by nespadala pod ministerstvo školství, nýbrž pod ministerstvo kultury, odbor kulturní diverzity, pod který spadají Himalayan buddhist culture schools, se kterými jsme měli dohodnutou spolupráci. Nakonec jsme od toho ale ustoupili. Nyní je to státní škola, registrovaná dávno před svým vznikem a kraj na ni dostává příspěvky. Stát platí učitele, kteří zde neučí a nikdy neučili. Peníze končí nejspíš u těchto učitelů. Tito fungují jako bílý koně. Část peněz se vrátí zkorumpovanému úředníkovi, který tam učitele obrazně posílá. Stát slibuje učebnice, učitele, uniformy, ale zatím zůstalo vždy jen u slov.“*

Stavba školy byla zahájena na jaře 2007. Na podzim téhož roku byly dokončeny všechny přípravné práce. Při výstavbě bylo vyrobeno cca 4500 nepálených cihel, z nichž bylo cca 3500 použito. Tyto cihly byly vyrobeny dle modifikovaných tradičních postupů v blízkosti vesnice a následně byly převezeny na koních a jacích na místo stavby¹⁴.

Na jaře 2008 byla započata výstavba školy. Sehnat odborníky na zpracování kamene či zkušené dělníky pro stavbu bylo poměrně obtížné. Nábor probíhal také v České republice. Snaha oslovit odborníky či studenty stavebních průmyslových škol se nesešla s úspěchem. Před odchodem první skupiny dobrovolníků do vesnice byli najati dělníci z Indie a Nepálu. Vesničané v Kargijaku nemají potřebné zednické znalosti a zkušenosti, na stavbě se podíleli nepřímo, např. dopravou materiálu. V roce 2008 byli nasmlouvaní dělníci z loňského roku, další dělníci z Nepálu, Dharamsaly a Šimly. Kriteriem pro výběr bylo především doporučení mistrů a známých (32 dělníků přišlo z Nepálu, z toho bylo 18 později propuštěno, 9 ze Šimly, z toho se 3 kvůli výškové nemoci vrátili). Odlehlost vesnice značně komplikovala nábor

¹⁴ Stavbu školy bylo možné podpořit také symbolickým zakoupením cihly. Cena jedné cihly byla 300 Kč.

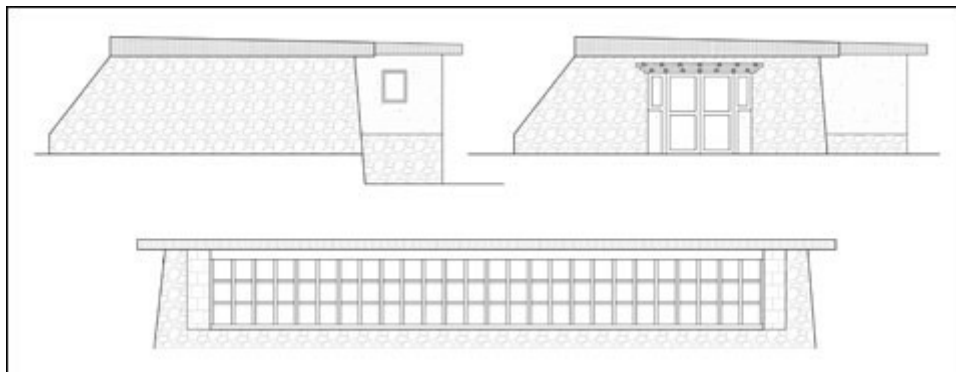
pracovníků a také jejich případnou léčbu v případě nemoci či úrazu. Truhlářské práce zajistil truhlář ze sousední vesnice Sking. Řezbářské práce byly provedeny v řezbářských dílnách v Padumu, materiál na stavbu byl postupně pořízen v Manáli, Padumu, Lehu, ale některé kusy materiálu a nářadí byly pořízeny také v Dillí či České republice.

7.3. Popis stavby

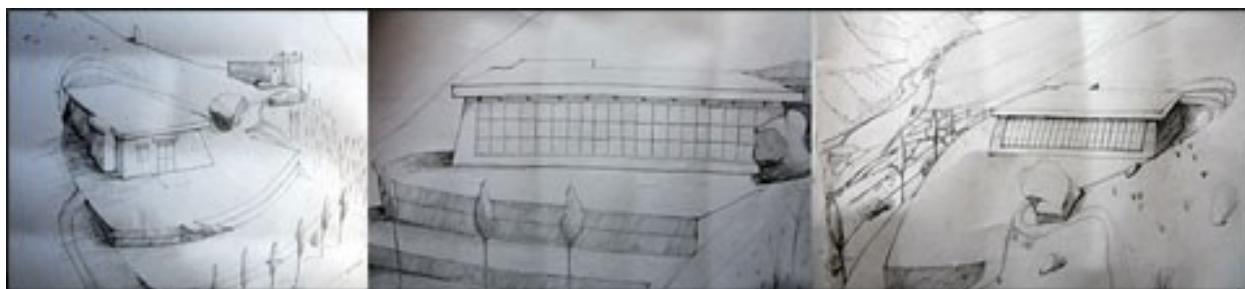
Škola je projektována jako pasivní dům. Převaha slunečných dnů a intenzita slunečního záření poskytují vhodné podmínky pro výhřev budovy za využití solární energie. Budova školy je přízemní a skládá se ze tří tříd, WC a chodby. Hlavními stavebními materiály jsou: písčité zemina, kámen, jíl, dřevo, sláma, místní křovina, říční písek a jačí trus. Technicky se budova skládá z těchto částí: pro základy byl použit lomový kámen, svíslé nosné konstrukce tvoří dřevěné sloupy a zděné stěny, vodorovná nosná konstrukce je tvořena dřevěnými trámy, obvodové stěny jsou z nepálených cihel. Střecha je plochá, tvořena tepelnou izolací z místní křoviny, jílovou hydroizolací doplněnou paropropustnou folií.

Stěny budovy jsou tvořené tzv. sandwichem, zevní nosná stěna je kamenná, vnitřní tepelně akumuláční, je cihlová. Jako izolace mezi nimi je použita sláma a trnité křoviny. Exponovaná jižní stěna budovy je prosklená. V jedné místnosti se nachází také kamna, která zajišťují příznivou teplotu ve škole při extrémně nízkých teplotách. Průměrná teplota v místnostech je 15°C.

7.4. Schéma budovy

nákres: Ing. Jan Benc

ilustrace: Ing.arch. Šárka Kramářová

7.5. Rozpočet

V roce 2007 činil rozpočet samotné stavby školy 2,5 mil. Kč. Celkový rozpočet na provoz školy se postupem času navýšil. Celkový rozpočet na stavbu, provoz školy a technické vybavení v roce 2008 činil 1 972 637 Kč (viz.přílohy). V této části jsou zahrnuty náklady na dopravu materiálu, nutné cestovní výdaje, náklady na zpracování a přípravu projektu, náklady na pracovní sílu, náklady na provoz satelitního telefonu, nezbytné vybavení pro Surya o.s. a samotnou školu (solární panely, počítač), samotný provoz školy (platy učitelů, pořízení učebních pomůcek). V současnosti jsou vyhlídky takové, že náklady projektu nepřekročí plánovaný rozpočet. Projekt je financován především z darů soukromých dárců, hlavními sponzory jsou Petr a Jindra Sýkorovi, soukromí podnikatelé v oblasti prodeje

kancelářského sortimentu. Výraznou měrou přispěly také české a zahraniční firmy, které poskytly vybavení a materiál.

Na projektu se podílel tým dobrovolníků, převážně z České republiky. Přestože mezi dobrovolníky převládali Češi, byli mezi dobrovolníky také mladí lidé z Polska, Švýcarska, Francie, USA a jiných zemí. Mnozí byli turisté, kteří vesnicí procházeli a rozhodli se projekt podpořit svou prací. Dobrovolníci z ČR byli vybráni z řad studentů i pracujících, při výběru byl brán ohled na fyzickou a psychickou odolnost zájemců.

Součástí projektu Surya o.s. je také sponzorování vzdělání dětí z Kargijaku (formou adopce na dálku). Sponzorské příspěvky ve výši 7900 Kč na žáka zajistí částečné pokrytí nákladů na školáka na jeden rok. V současné době mají všechny děti v Kargijaku donora. (*zdroj: rozpočet Surya o.s.*)

8. Komparace projektů

8.1. Projekt sluneční školy, organizace Friends of Lingshed

Friends of Lingshed je rakouská nezisková organizace, která v roce 2000 otevřela solární školu ve vesnici Lingshed, Ladák. Vesnice leží v nadmořské výšce 4000 metrů, jižně od kláštera Lámajuru. Ve vesnici Lingshed, která je vzdálena čtyři dny chůze od nejbližší silnice, žije zde cca 1000 obyvatel.

Vyjádření architekta školy Christiana Hladeho: „*Musela se navázat vzájemná důvěra. Nedovolil bych si žádnému sponzorovi ukázat, jak směšné byly naše začátky u tohoto projektu. Okamžitě by nebylo možné, aby vznikla „superškola“. Na začátku jsme mysleli, že lidé z vesnice musí pomáhat a my jim dáme k dispozici materiál a oni budou stavět. Jenže se ukázalo, že mají mnoho práce a když nějaký čas mají, tak také rádi vyrazí, třeba do vedlejší vesnice na oslavy a v zimě leží vesnice pod sněhem a tak potom nevidí stavbu školy vůbec jako důležitou! Ale tak pomalu prosakuje porozumění významu školy do obyvatel. V létě jsme najali nepálské dělníky k práci na stavbě, protože jsme viděli, že místní rodiny v létě musí pracovat na vlastních polích, aby zajistili zásoby na zimu a práce na stavbě školy by byla pro ně příliš.“ (projektová dokumentace 1.1.2008)*

Škola v Lingshed je nyní v rukou místního obyvatelstva. V současnosti je v Lingshed 12 učitelů, z nichž 5 jsou bývalí žáci. Budova, její údržba, správa a platy učitelů jsou hrazeny indickou vládou. *Friends of Lingshed* podporují výuku ve škole v zimních měsících, pomáhají s knihami a školními materiály, podporují environmentální vzdělávání a sponzorují individuální žáky. Od roku 2000 poskytuje škola vzdělání také pro dospělé, takže lidé z okolních vesnic (především ženy) se také mohou naučit číst a psát. Vyučuje se lokální jazyk, angličtina a matematika. (projektová dokumentace 2004)

Myšlenka výstavby školy existovala od začátku partnerství organizace s vesnicí. Jak již bylo uvedeno ve vyjádření hlavního architekta Richarda Hladeho, nejprve se organizace soustředila na vybudování důvěry. Hlavní myšlenkou nebyla výstavba privátní školy, ale od počátku byla cílem podpora školského systému v Ladáku. Doprava materiálu proběhla obdobně jako u školy v Kargijaku. Výstavba školy proběhla v roce 2004 a trvala pouze 4 měsíce. V roce 2001 a 2002 byla škola vyhlášena hlavní školou regionu, tou dobou ji navštěvovalo 100 žáků. Od roku 2004 už nebylo nutné zaměstnávat soukromé učitele

v letních měsících. Zimní vzdělávání je zajišťováno a sponzorováno organizací *Friends of Lingshed*. Škola v Lingšed má 4 třídy, 3 pokoje pro učitele, knihovnu, 2 toalety, úložní prostor a hřiště. V zimním období najímá organizace místní učitele, v letních měsících jsou učitelé zaměstnáváni a placeni indickou vládou. Každoročně pořádá organizace pro studenty poznávací cestu po Ladáku, aby děti poznaly svůj kraj. *Friends of Lingshed* se kromě spolupráce s dalšími neziskovými organizacemi snaží také o udržení kvality životního prostředí. Organizace zaměstnává jednoho člověka, který má na starosti vzdělávání o životním prostředí v regionu. Snaží se také o posilování a zachování tradiční medicíny amči. K podpoře komunikace mezi lidmi dvou světů byla započata přátelská komunikace mezi studenty v Rakousku a dětmi z Lingšed. Pro zajištění koordinace, kontrolu a udržování partnerství navštěvují vesnici každý rok členové organizace *Friends of Lingshed*. Členové organizace v Rakousku se scházejí na pravidelných schůzkách, připravují informační materiály pro sponzory, pořádají výstavy fotografií a videoprojekce. Všechny aktivity členů jsou vykonávány bez nároku na odměnu.

Motto organizace zní: „*My, Friends of Lingshed, stojíme po boku lidem z Lingšed při jejich konfrontaci se západními industrializovanými zeměmi. Pomocí vzdělání jim chceme pomoci posílit jejich sebevědomí, aby se mohli přizpůsobit a být prospěšní aktuálnímu rozvoji v jejich zemi. S možností umět číst a psát se otvírá cesta k informacím, konfrontaci a diskuzi.*“

Organizace *Friends of Lingshed* se v Ladáku angažuje od roku 1994. Její aktivity jsou velmi rozmanité, neomezují se jen na výstavbu školy. Pokouší se také o začlenění obyvatel do projektů a budování vzájemné zodpovědnosti za výsledky. Organizaci se také podařilo spolupracovat s indickou vládou, která nejen podporuje školu samotnou, ale také vystavěla internát pro studenty z odlehlých oblastí Ladáku. Škola je již několik let ve správě vesničanů, kteří hromadně rozhodují o jejím využívání. (*projektová dokumentace, 2003*)

Tato organizace je v porovnání se Surya o.s. mnohem otevřenější všem vlivům a snaží se o komplexnější řešení problematiky vzdělávání v Ladáku. Je třeba ovšem brát na vědomí, že projekt školy v Kargijaku je teprve “v plenách“, takže není vyloučeno, že se také rozvine v podobně komplexní projekt. Organizace spolupracuje nejen s vládou, která podporuje školu během letního období, ale také s dalšími organizacemi aktivními v podpoře zachování krajiny či přírodního a kulturního dědictví Ladáku. Při výstavbě školy v Lingšed byli, stejně jako v Kargijaku, najati nepálské dělníci, ale začlenění místního obyvatelstva byl v Lingšed přikládán mnohem větší důraz, což upevnilo odpovědnost občanů a jejich vztah ke škole. Při renovování školy je organizace závislá také na spolupráci vesničanů. V roce 2003 byla nutná renovace, na schůzi s vesnicí v roce 2003 bylo dohodnuto, že vesničané budou za práce

na škole odměňování. Za každý pracovní den jim byl poskytnut příspěvek na jídlo ve výši 80 rupií. V roce 2007 se vesničané rozhodli převzít správu školy. (*projektová dokumentace 2003*)

Organizace na svých stránkách publikuje pravidelně zprávy o činnosti za jeden rok. /V těchto reflektují nejen průběh ve vesnici a aktivity organizace, ale také odezvy ze strany vesničanů./ Vesničané jsou si dle těchto údajů vědomi nutnosti vzdělání a na svou školu jsou náležitě hrdí. (*projektová dokumentace 2004*)

Projekt školy v Lingšed je velmi dobře propracovaný. V současnosti není zcela možné porovnávat projekt Surya s tímto projektem, protože projekt solární školy v Lingšed je v pokročilejším stádiu, zatímco škola v Kargijaku začala fungovat teprve v roce 2008. Přesto jsou zřetelné rozdíly ve zvoleném přístupu obou organizací. Organizace *Friends of Lingshed* se aktivně snaží o spolupráci s indickou vládou a raději než otevřít privátní školu se jim podařilo rozvíjet již existující schéma, které je díky *Friends of Lingshed* obohaceno o vzdělávání v zimě, zahrnutí environmentálních témat do výuky a také o edici upravených studijních materiálů pro oblast Ladáku. Jedním z cílů organizace *Friends of Lingshed* je také zajistit dostupnost vzdělávání pro dospělé. Z výsledků průzkumu, který byl proveden v roce 2008 v Kargijaku je zřejmé, že vesničané mají o výuce v budoucnosti jasnou představu. Téměř všichni předpokládají a doufají, že ti kteří dosáhnou vzdělání ve škole v Kargijaku a následně získají vyšší vzdělání, se do vesnice vrátí a budou vyučovat další děti. Z vývoje v Lingšed lze usuzovat, že myšlenka převzetí výuky vesničany je reálná. Pět bývalých žáků školy v Lingšed jsou zde zaměstnaní jako učitelé. (*projektová dokumentace 2006*)

Do budoucna by se tento projekt mohl stát příkladem pro školu v Kargijaku.

9. Popis průběhu šetření v Kargijaku a vyhodnocení výsledků

9.1. Metodologie

Cílem výzkumu je zhodnotit projekt Surya z různých úhlů pohledu. Projekt očima místní komunity, a také jak ho vnímají dobrovolníci. Cílem výzkumu bylo zjistit vztah místní komunity k projektu sluneční školy, jejich názor na politiku organizace. Výzkum také odhaluje jak lidé vnímají rozvoj a zda-li se cítí ohroženi ve smyslu ztráty vlastní identity. Výstupem jsou nejen obecná pozitiva či negativa projektu, ale také úspěchy či pochybení postupu sdružení Surya o.s. v očích obyvatel, poznatky, které je možné dále využít jako názorný příklad při implementaci podobného projektu.

Celkový výzkum byl rozdělen tematicky na tři části. První proběhla ve školách v oblasti Ladáku a Zanskáru. Tato část výzkumu byla zaměřena na chod vybraných škol, jejich problémy a výsledky. Cílem bylo zjistit potřebné informace o projektech, které souvisí s projektem výstavby školy v Kargijaku, a to buď tematicky či regionálně. Výzkum se zabýval především podněty k jednotlivým projektům a problémy, se kterými se setkávají. Následně byly výsledky průzkumu porovnány s projektem Surya. Celkově byly osloveny tři školy, jedna z nich byla oslovena dodatečně z České republiky. Výzkum probíhal formou nestandardizovaných rozhovorů s učiteli či vedením školy a pozorováním odlišností, které jsou patrné.

Druhá část výzkumu probíhala přímo ve vesnici. Byla zaměřena na místní obyvatele, jejich potřeby a preference. Respondenti byli vybráni z řad obyvatel Kargyaku. Hlavním hlediskem při výběru respondentů bylo zastoupení názoru rodin, další důležitý činitel byla také genderová rovnost výběru. Otázky byly koncipovány tak, aby nebyly zavádějící a respondent měl prostor pro svobodné vyjádření názoru. Terénní výzkum ve vesnici probíhal v období od 10.7.2008 do 1.9.2008 formou osobních konzultací. S přihlédnutím na faktory jako je: dostupnost vesnice, absence telekomunikačních zařízení a celkovou izolovanost, byla zvolena metoda terénního průzkumu. Při rozhovorech byli přítomni: dotazující - Jana Suchomelová a překladatel, Stanzin Yiga nebo Stanzin Tashi. Většina rozhovorů se odehrála při návštěvě v domovech respondentů, většinou byli přítomni také ostatní rodinní příslušníci. Většina rozhovorů byla zajišťována videozáznamem. Cílem výzkumu bylo zjistit stav před zahájením projektu (zájem místních obyvatel o projekt, jejich participaci ve fázi rozhodování a během výstavby) a v průběhu projektu, a případné změny ve vnímání činnosti organizace během

projektu. Sledovány byly také pozitivní a negativní dopady projektu na život a tradice místního obyvatelstva.

Třetí část výzkumu byla zaměřena na vnímání projektu dobrovolníky, kteří se ho zúčastnili. Bylo vybráno 9 dobrovolníků a členů Surya o.s., se kterými byly následně vedeny nestandardizované rozhovory.

9.2. Návrh otázek k nestandardizovanému rozhovoru

A) údaje o respondentovi

1. Jaká je Vaše pozice v Kargijaku? Čím se živíte? Podílíte se na rozhodování o budoucnosti Kargijaku?
2. Jak dlouho žijete v Kargijaku? Kolik Vám je let?
3. Máte děti?
4. Chodil/a jste do školy?

B) lidé z Kargijaku a projekt

5. Souhlasil/a jste před dvěma lety se stavbou školy ve vesnici? Ptal se Vás někdo na Váš názor?
6. Poskytujete Surya o.s nějaké služby či suroviny?
7. Navštěvují Vaše děti prozatímní školu v Kargijaku?
8. Domníváte se, že by měly být ceny dopravy pro výstavbu školy stejné jako pro místní, nebo zvýšené, jako pro turisty?
9. Myslíte, že výstavba školy Vám dala více práce, nebo byste měl/a dost placené práce i tak?
10. Domníváte se, že státní škola by vystačila? Upřednostnili by obyvatelé výuku ve státní škole?
11. Tušíte, kdo financuje výstavbu školy?

C) Participace vesnice na projektu

12. Víte jaký je význam slova “solar school“? Bylo Vám to vysvětleno?
13. Cítíte se být vyřazen z dění? Chtěl/a byste vědět více?

D) Vzdělání

14. Mají muži i ženy stejné právo na vzdělání?
15. Je vzdělávání podle Vás důležité pro místní děti? Proč? Které předměty by podle Vás měly být vyučovány ve škole?

E) Tradice

16. Domníváte se, že vesnice stárne?

17. Změnil se nějak Váš život od začátku výstavby školy v Kargijaku? (snad jiná práce, děti se chovají jinak, atd.)
18. Udržujete tradice? Domníváte se, že přítomnost Evropanů ve vesnici má nějaký negativní dopad na Váš tradiční život?
19. Učíte Vaše děti tradiční postupy pěstování obilnin, či chovu dobytka?

F) interakce kultur

20. Vnímáte dobrovolníky ze Surya o.s. jako cizince?
21. Jaké je chování členů a dobrovolníků Surya o.s.?
22. Proč myslíte, že přicházejí dobrovolníci stavět školu do pro ně tak vzdálených krajin? Jaké jsou jejich motivace?

G) Budoucnost projektu

23. Kdo by, podle Vás, měl učit ve škole v Kargijaku? Místní učitel, Evropan, nebo kombinace obou?
24. Souhlasíte se vzděláváním během zimy?
25. Domníváte se, že by ve vesnici měli zůstat dobrovolníci (zástupci Surya o.s.) i po dokončení výstavby? Nebo by měla být správa budovy předána místním? Komu?

H) budoucnost vesnice

26. Víte o tom, že v blízké budoucnosti zde bude silnice, která přivede více obchodu a turistů do této oblasti? Co na to říkáte?
27. Jaký je Váš názor na přínos školy v Kargijaku? Co přinese dobrého, co špatného?
28. Jak vidíte budoucnost v Kargijaku? Zkuste si představit, co se podle Vás změní v následujících dvaceti letech?
29. Uvítal/a byste další projekt? (příklad zalesňování, vodní zdroje, atd.)

9.3. Vysvětlení otázek

I. Otázka č. 4 byla zařazena z cílem zjistit případnou korelaci mezi vzděláním respondenta a preferencí vzdělávání pro své děti.

II. Jednotlivé rodiny souhlasili při podepisování základních úmluv s poskytováním základní suroviny zdejšího jídelníčku - pražené mouky tsampy. Dobrovolníci žijí v domech rodin za symbolickou cenu. Motivem otázky č. 6 bylo zjistit vztah respondenta k Surya o.s. a jeho vlastní přínos pro projekt.

III. Otázka č.15 se zaměřuje na obsah výuky ve škole. Jaká jsou očekávání vesničanů na získání znalostí ve škole? Jsou totožná s našimi? Některé neziskové organizace aktivní v Ladáku volí alternativní přístup výuky na školách, soustřeďují se na potřeby obyvatel v konkrétní oblasti a upravují výuku specifickým rysům krajiny či kultury. Zaměřují se na podporu kulturního bohatství a tradic. Tímto se výrazně odlišují od školství praktikovaného na státních školách. Jaká očekávání mají lidé v Kargijaku?

IV. Otázka č. 11 byla zařazena s cílem zjistit zdali je jejich absence v domácnosti problém pro rodiče. Děti mají velký podíl na každodenní práci v chodu domácnosti. Jejich školní docházka omezuje jejich dostupnost na odpoledne. Hraje tento fakt pro rodiče důležitou roli? Měli by raději děti k dispozici k práci?

V. Depopulace venkova, odchod mladých lidí a stárnutí populace je jev, ke kterému dle Surya o.s. má Kargijak sklony. Zachování vesnice a její jedinečné kultury bylo jedním z hlavních důvodů pro výběr Kargijaku jako lokality pro výstavbu školy. Cílem otázky č. 16 je zjistit, je-li stárnutí vesnice dle místních obyvatel problém.

VI. Ve vesnici přebývalo v letním období cca 20 dobrovolníků. Byli najati dělníci z Indie a Nepálu. Jednostranně buddhistická obec je náhle "hnízdem" mnoha kultur. Má tento fakt nějaký vliv na místní společenství? Otázka č.17 byla zařazena s cílem zjistit, zdali vesničané pozorují nějaké změny ve svém životě a udržování tradic v souvislosti s projektem výstavby školy.

VII. Předáváním znalostí v oblasti péče o dobytek a půdu se zabývá otázka č. 19. Znalost péče o dobytek a půdu je zde základním předpokladem pro přežití. Ve škole se děti učí základní znalosti matematiky, jazyků, vědy. Předávají rodiče své znalosti o péči o dobytek a půdu svým dětem?

VIII. Otázka č. 21 se zaměřuje na vztah vesničanů a dobrovolníků či členů Surya o.s. Kulturní citlivost je základní předpoklad v komunikaci s cizí kulturou. Respekt ke specifickým zvyklostem a ceremoniím dané komunity je základ dobrých vztahů. Jak se cítí vesničané v komunikaci s dobrovolníky či vedením Surya o.s.? Jsou jejich tradice a zvyky respektovány? Cítí se nějak diskriminováni?

IX. Otázka č. 20 byla zařazena s cílem zjistit, jak vesničané vnímají turisty a dobrovolníky Surya o.s.. Kargijak se nachází na turistické cestě zvané „Across Zanskar“ a v letním období tu prochází karavany s turisty. Nelze ovšem zaměňovat návštěvníky s usedlíky. Od roku 2007 se po většinu času místní obyvatelé setkávají s dobrovolníky o.s. Surya. Vadí vesničanům přítomnost „cizinců“ ve vesnici?

X. Otázka č. 22 objasňuje, jak si respondenti vysvětlují motivy dobrovolníků. Jakou mají představu o dobrovolnické práci lidí, kteří tvrdě pracují, aby uživili sebe a vlastní rodiny?

XI. Na výuce se podílejí učitelé z Evropy, Tibetu a místní učitelé. Cílem otázky č. 23 je zjistit preference obyvatel k personálnímu obsazení nové školy.

XII. Je plánována přítomnost dvou učitelů z Evropy, kteří by měli v zimním období vyučovat a zajistit hladký průběh výuky. Jak se k přítomnosti dvou Evropanů staví místní komunita? Chtějí je ve vesnici? Motivem k zařazení otázky č. 24 je přítomnost dvou cizinců po celý rok. Jak se na to dívají lidé z Kargijaku?

XIII. Otázka č. 25 byla zařazena s cílem zjistit, jak si obyvatelé Kargijaku představují chod školy v budoucnosti. V následujících letech počítá Surya o.s. se zabezpečením výuky po celý rok, přičemž je přítomen minimálně jeden učitel z Evropy. Jsou vítáni učitelé z Evropy? Jaký je názor obyvatel Kargijaku? Mají mezi místními kvalifikované lidi pro vedení školy?

XIV. Motivem pro zařazení otázky č. 26 je fakt, že zhruba před dvanácti lety byla započata výstavba silnice, která bude znamenat zpřístupnění izolovaných oblastí. Tato skutečnost bude mít velmi silný vliv na celou oblast. Cílem je zjistit, zda si jsou obyvatelé vědomi této skutečnosti a je-li tento vývoj pro ně žádoucí.

9.4. Představení respondentů

Jméno	příjmení	věk	Pohlaví	zaměstnání	Počet dětí	jiné
Stanzin	Nince	28	F	učitelka v Padumu	1	absolventka VŠ
Stanzin 	Naua	35	M	majitel teashopu, člen Gompo-Ranjon Association	2	hlava GonpoRangjon Association
Stanzin	Namgyal	45	M	starosta vesnice koňák	1	
Lobsang 	Jinpa	42	M	koňák		hodně cestoval
Palden 	Yangzom	42	F		5	
Sonam 	Dorjay	42	M	koňák	4	
Tsering 	Norboo	43	M	koňák zdravotník		
Tsewang	Yangdol	66	F			

10. Vyhodnocení rozhovorů

Otázky byly rozděleny dle tématu do skupin. Výpovědi jednotlivých respondentů jsou shrnuty a porovnány v rámci těchto skupin. Odpovědi jsou v další kapitole doplněny a okomentovány.

Skupina A

Všichni dotazovaní zastávají typické, tradicí stanovené pozice a role ve vesnici. Někteří z dotazovaných získali základní vzdělání. Dalo by se říct, že Norboo, který prošel nejdelším obdobím výuky, dokázal být v odpovědích nejvíce přímý a kritický, nelze ovšem posoudit, zda je tomu tak díky dosaženému vzdělání, či jeho povaze. Stanzin Naua a Tsewang Yangdol jsou dva respondenti, kteří nezískali žádné vzdělání. Obecně je možno zhodnotit, že nehladě na dosažené vzdělání dotazovaných, je pro všechny budoucí vzdělávání jejich potomků velmi důležité, přičemž ženy a muži si jsou rovni v možnosti vzdělávat se. Muži zabezpečují příjem rodiny v sezoně doprovázením turistů. Ženy jsou v domácnosti, obstarávají dobytek, drobné práce na poli. Věk nehraje téměř žádnou roli, od dosažení dospělosti plní svou roli každý jedinec v komunitě, každý si je vědom svých práv a povinností. Všichni respondenti mají početné rodiny.

Skupina B

Všichni respondenti udávají, že byli o projektu předem informováni a souhlasili se stavbou. Uvádějí, že proběhla jednání a celá vesnice s radostí souhlasila. Norboo uvedl, že byla stanovena jasná pravidla a podmínky. Norboo vzpomíná: *„Když jsme byli na Čadaru, táhli trámy pro naši školu, lidé z vesnic nám nosili jídlo. Zanskařané se snažili pomáhat, pro děti ze Zanskáru, pro jejich školu.“* Ostatní dodávají, že vesničané také přislíbili podporu v podobě poskytnutí jim dostupných zdrojů (tj. jaččí trus, sláma, trampa, křoviny).

Jak všichni uvádějí, podporují projekt Surya o.s. prostředky pro ně dostupnými. Většina rodin poskytuje za symbolickou cenu ubytování dobrovolníkům a dělí se také o některé základní potraviny, jako je tsampa, jogurt, mléko a jiné potraviny.

Všichni respondenti mají děti. Některé z dětí navštěvují školu v Raru, některé v Manálí. Jako důvod, proč nenavštěvují školu v Kargijaku, uvádějí, že děti započaly výuku v jiné škole, dříve než byla škola v u hotová. Doufají ovšem, že přes zimu se jejich děti budou moci přidat do nové školy. Všichni muži uvádějí, že si přejí aby jejich děti (nebo alespoň jedno z nich)

mohly studovat na univerzitě. Například Lobsang tvrdí: „*Ano, rád bych poslal moje děti studovat, ale je to velmi drahé. Tak se teprve uvidí, bude-li to možné. Moje tři děti chodí teď do školy, rád bych poslal alespoň jedno z těch starších na univerzitu...ale to se uvidí, je to drahé.*”

Někteří respondenti se vyjadřují k problematice výše cen za služby pro Surya o.s. V tomto ohledu se výpovědi lehce liší. Ženy mají v tomto ohledu jasno. Tvrdí, že nevědí jak se věci ve skutečnosti mají, ale doufají, že jsou ceny pro organizaci stejné, jako pro místní. Zřejmě nejvýstižněji se vyjadřuje Lobsang: „*Za přepravu pro Surya samozřejmě redukuje ceny. Turisti platí vyšší ceny, místní platí platné lokální ceny a Surya zaplatí něco mezi tím.*“ Norboo říká: „*Surya získává suroviny, například máslo, mléko, za stejných podmínek jako místní. Turisti platí zvýšenou cenu.*“ Majitel obchůdku, Stanzin Naua, zmiňuje, že u něj mají lidé od Surya slevu.

K nárůstu pracovní vytíženosti v závislosti na projektu Norboo uvádí: „*Mám více práce, obzvláště v období sklizně je to náročné, musíme pracovat na poli. Kdykoliv ale můžu pomoci, pomůžu.*“ Také Lobsang zdůrazňuje: „*Máme mnoho práce přes léto, ale cítím zodpovědnost za stavbu školy pro naše děti.*“ Také ostatní muži souhlasí, že je díky Surya více práce. Žádný z dotázaných si nemyslí, že by bez Surya projektu měli málo práce, jsou schopni si ji zajistit. Co se týče preferencí státní či soukromé školy, je soukromá škola dle většiny respondentů nejlepším řešením. Čtyři z pěti dotázaných upřednostňují soukromou školu před státem zřízenou školou. Jeden dotázaný by dal přednost kombinaci státní a soukromé školy. Stanzin Nince říká: „*Dávám přednost soukromé škole, protože ve státních školách je častokrát problém pouhá přítomnost učitelů. Také fakt, že tato škola je vyhřívána sluncem umožňuje vzdělávat děti i v zimě, což lépe odpovídá místním potřebám.*“ Lobsang zmiňuje, že před příchodem Surya o.s. měli naději, že stát postaví školu, ale to se nakonec nestalo. Lobsang doslova říká: „*Škola od státu by ale nebyla dobrá, privátní bude pro nás lepší. V minulosti jsem navštívil mnoho škol a privátní škola je lepší.*“ Na otázku, jestli ho vůbec kdy předtím napadlo, že by měli školu ve vesnici, odpověď byla: “ne”. Norboo je spokojený s tím jak to je, ale dodává: „*Stát by nám také mohl pomoci. Mohli bychom získat finanční podporu, nebo využít nabízenou výstavbu školní budovy státem a použít budovu k jiným účelům. Proto bych upřednostňoval kombinaci státní školy s privátní.*“ Palden Yangzom dává jasnou přednost soukromé škole. Svůj názor vysvětluje následovně: „*Ve státních školách jsou učitelé, kteří by zde nezůstávali, střídají se a odchází, což není dobře pro výuku.*“ Dorjay se ztotožňuje také s tímto názorem, udává: „*Soukromá škola má lepší úroveň. Je zde také možnost kontroly*

kvality učitelů, je-li nějaký učitel špatný, vedení organizace jej vyloučí, což se ve státních školách neděje.“

Na dotaz, vědí-li kdo financuje stavbu a chod školy, mají všichni respondenti podobnou představu. Uvádějí: *„Organizace má sponzory, kteří finančně podporují výstavbu naší školy.“* Konkrétnější představu o financování zjevně nemají, ale Norboo dodává: *„Doslechl jsem se, že na jedno dítě připadne od donorů 12000 rupií ročně. Zajímalo by mě, jak je s těmito penězi nakládáno. Myslím, že máme právo alespoň vědět co se s těmito penězi děje. Peníze by tu měly být pro nás, abychom mohli dětem za ně nakoupit vybavení do školy.“*

Skupina C

Všichni respondenti (8) mají představu o funkci sluneční školy. Uvádějí, že jim byl princip fungování takovéto budovy vysvětlen a stručně shrnují svůj závěr do zásadního poznatku, citují: *„Bude tam od sluníčka teplo.“* Technické detaily je, jak uvádějí, nikterak zvlášť nezajímají.

Své začlenění v projektu přijímají s ostychem, je patrné, že mají své práce dost a školu nechávají na stavitelích. Uvádějí, že o průběhu výstavby nejsou nikterak průběžně informováni a o pokroku na stavbě si mezi sebou ve vesnici povídají. Muži říkají: *„Chodím se dívat jak stavba roste. Když chci vědět jak se to vyvíjí, prostě si tam zajdu.“* Muži také dodávají, že schůze, která proběhla v srpnu 2008, na níž se projednávaly nejdůležitější otázky chodu školy, objasňovaly se nejasnosti spojené s výstavbou školy a urovnávaly interní problémy organizace, by se mohla opakovat a mohlo by se takových schůzek konat více. Uvádějí, že jim schůzka ujasnila mnoho nejasností a dostali příležitost se sami vyjádřit k dění.

Skupina D

Co se týče otázky “gender” a vzdělávání, všech 8 dotázaných se shoduje s názorem, že vzdělání by mělo být dostupné rovněž pro muže i ženy. Uznávají, že v minulosti bylo vzdělání dostupné především pro muže. Dodávají: *„V současné době je to jinak. Ženy jsou rovny mužům a mají stejná práva, tudíž i na vzdělání.“*

K obecné otázce nutnosti vzdělání pro děti v u se vyjadřují respondenti následovně. Tvrdí, že vzdělání je velmi důležité především proto, že jejich děti budou mít díky vzdělání lepší možnosti uplatnění než mají oni. Norboo doslova říká: *„Je to cesta k možnostem.“* Všichni respondenti (8) se jednohlasně shodnou na nutnosti výuky angličtiny. Dále se prakticky shodují na důležitosti matematiky a přírodních věd. Do popředí stále kladou schopnost

komunikace, tudíž anglický jazyk. Uvádějí: „*Je to pro nás jediná možnost, jak se dorozumívát s cizinci, kteří do našeho kraje přicházejí čím dál více.*“

Skupina E

Jedním z motivů, proč byl zvolen Kargijak jako vhodná lokalita k výstavbě školy byl fakt, že vesnice s odlivem mladých lidí stárne. K této problematice všichni respondenti uvedli, že odchod mladých lidí a zjevné následné stárnutí populace je pravda, ale to oni sami nevnímají nikterak vážně. Lobsang: „*Ano, ve vesnici žije hodně starých lidí, nová generace odchází jinam, odchází do škol, po jejich návratu přinesou nové znalosti a můžeme očekávat rozvoj i u nás.*“ Stanzin Namgyal a Stanzin Naua se domnívají, že vesnice stárne proto, že mnoho mladých lidí odešlo do škol do Raru či Džammú. Norboo uvádí: „*V každé vesnici, kde mají školu, je jen do 8.stupně. Oni musí odcházet, nemají na výběr, život tady je klidný a pomalý. Doufám, že až dostudují, tak se vrátí a přinesou rozvoj také pro nás. Do vzdálené školy mohou poslat jedno dítě, ale ne všechny. Potřebuji pomoc tady s hospodářstvím. Do místní školy mohou chodit všechny děti.*“ Také učitelka z Padumu, Stanzin Nince, vidí ve vzdělanějších lidech příležitost. Lobsang doufá, že mladí, vzdělaní lidé se navrátí a budou umět spravovat vesnici. Lobsang, který ztratil dceru navracející se ze školy v Manáli při přechodu sedla Shingo La zdůrazňuje, že cesta do vzdálených škol může být mnohokrát i pro místní nebezpečná. Škola v Raru začíná v březnu, v této době ale nemusí být cesta do Raru bezpečná. Tsewang Yangdol říká: „*Zprvu jsem se stavbou školy nesouhlasila, ale později jsem změnila názor. Nyní se na školu těším. Bude to pro děti dobře.*“

Někteří respondenti se vyjadřují i k otázce změn chování dětí v souvislosti s projektem. Dle učitelky Stanzin Nince se život ještě nezměnil, ale se vzděláním se změní. Norboo udává: „*Děti se mi zdají od té doby co chodí do školy vnímavější a pozornější.*“ Také Lobsang vnímá změnu na dětech.: „*Lidé říkají, že se nic nezměnilo, já ale vidím, že dochází ke změnám. Po dokončení výstavby školy se bude rozvíjet vzdělání dětí, nová generace bude vzdělanější. Budoucnost vidím v ohromném potenciálu mládeže. Mnoho lidí kolem mě nevidí žádné změny, či rozvoj, já ale jsem si všiml, že děti jsou pozornější a během jejich vzdělávání jsem postřehl vývoj správným směrem, změnu k lepšímu.*“ Palden Yiangson postřehla, že děti jsou nyní čistější.

V tomto odstavci jsou zpracovány odpovědi na téma ohrožení tradic. Dle výpovědí je patrné, že se vesničané o své tradice neobávají. Nepředpokládají, že by někdo či něco mohlo jakkoliv narušit dodržování již po staletí zachovávaných tradic. Stanzin Nince je přesvědčena že tradice neutrpí, ale s příchodem vzdělání dojde ke změnám, které se na tradičním životě

odrazí. Tsewang Yangdol a Palden Yiangzom se necítí v tomto smyslu nikterak ohroženi. Norboo říká: „*Dodržuji tradice a zvyky svých předků a také je předávám svým dětem. V létě je mnoho práce na polích, ale v zimě někdy vyučuji náboženství a vysvětluji náboženství svým dětem.*“ Také ostatní respondenti uvádí, že své tradice dodržují a necítí se nikterak ohroženi jinou kulturou a cizinci, kteří ji přinášejí. Lobsang udává: „*Záleží to individuálně na každém, zdali udržují své tradice, já osobně tradice ctím a udržuji.*“

K tématu předávání tradičních znalostí a postupů se vyjadřuje pět respondentů. Uvádějí, že sami učí své děti jak obdělávat pole, či obstarat dobytek. Předávají si tyto znalosti z generace na generaci. Všichni uvádějí, že péči o dobytek či půdu učí své děti již v ranném věku. Norboo uvádí: „*Beru své děti do doksy, pomáhají hnát dobytek a pečovat o zvířata. Když je škola, jdou děti do školy a potom pomáhají v domácnosti.*“ Stanzin Namgyal říká: „*Ano, učím je to, ale pro své děti si přeji lepší život, aby se nemusely jen starat o dobytek a měly jednodušší život než já. Věřím, že vzdělání jim to pomůže dosáhnout.*“

Skupina F

Respondenti se v podstatě shodují na faktu, že dobrovolníci působící v jejich vesnici jsou pro ně cizinci. Lobsang ovšem zdůrazňuje: „*Nevnímám je jako ostatní cizince, žijí tady s námi ve vesnici a dělají něco pro naši vesnici, staví pro nás školu, jsou mi blízko k srdci. Obzvláště s některými jsem se velmi spřátelil.*“ Také majitel místního obchůdku, Stanzin Naua, zdůrazňuje, že mnozí z dobrovolníků jsou pro něj přátelé.

Respondenti vnímají dobrovolníky velmi pozitivně. Respondenti neudávají, že by s nimi bylo jednáno nespravedlivě. Muži přiznávají, že nějaké někdy menší problémy byly, ale vždy se vyřešily a tak jsou spokojeni. Ženy vyjadřují při této otázce vděčnost, kritizovat by je zjevně ani nenapadlo. Stanzin Namgyal: „*Cizinci se chovají dobře a neničí prostředí. Turisté jsou všude, není důvod je nemít rád.*“ Norboo vnímá přítomnost cizinců přínosně. Říká: „*Domnívám se, že nejen turisté, ale všichni cizinci nenarušují naše tradice, naopak je ještě utužují, například tím, že svými příspěvky podporují naše kláštery v Zanskáru, a tak mohou mniši kláštery opravovat.*“

Motivaci dobrovolníků vnímají vesničané s drobnými rozdíly podobně. Vnímají nás jako lidi, kteří přicházejí z bohatého západního světa a chtějí pomoci chudým. Všichni respondenti (8) se shodují s tímto tvrzením: „*Jsme chudí a oni nám chtějí pomoci.*“ Lobsang předpokládá, že jsou to lidé, kteří přicházejí do Zanskáru obdivovat krásy krajiny a během jejich pobytu jim místní kultura a lidé jim přirostou k srdci.

Skupina G

K problematice personálního obsazení učitelů ve škole se respondenti vyjadřují následovně: Stanzin Nince, učitelka v Padumu říká: *„Ve škole by měli učit jak místní tak Evropané. Přítomnost cizince ve vesnici není špatná. Není špatné, bude-li ve vesnici Evropan, protože všude jsou cizinci, žijeme v míru a vy, lidé odjinud, žijete teď tady s námi. Vy jste zvyklí na jiné podmínky, u nás je to pro vás jiné. Domnívám se, že ve škole by měli základy učit Tibeťané či místní a cizinci by měli učit dospělejší žáky, zvláště pak angličtinu. Důležité je ale soustavné učení, bez přestávek.“* Lobsang říká: *„Národnost učitele není podstatná, důležitá je kvalita výuky.“* Stanzin Namgyal nemá nic proti evropským učitelům, avšak zastává názor, že ve školách v Indii se po léta používají k trestům rákosky a evropsí učitelé je nepoužívají. Domnívá se, že je lepší je používat. Ostatní respondenti se shodují, že optimální by byla kombinace tibetských učitelů, místních a také učitelů ze západu.

Dle Stanzin Nince je počet 4 učitelů optimální a Evropané by zde měli zůstat i přes zimu. Norboo souhlasí, jen vyjadřuje starost, neboť podmínky jsou přes zimu drsné, zima je krutá a Evropané na takové podmínky nejsou zvyklí. Zároveň ale vyslovuje, že je připraven pomoci tomu, kdo s nimi zůstane. Zdůrazňuje, že již nyní je třeba při přípravách na zimu počítat s přítomností dalších lidí, pro zajištění otopu. Lobsang očekává, že v zimě budou mít rodiče více času děti do školy umýt a postarat se, aby byly upravené. Palden Yiangsom vidí výhodu také v tom, že děti ze školy v Raru budou moci se vzdělávat v zimě v Kargijaku. Palden Yangson zdůrazňuje: *„Cesta do Kargijaku v zimě je nebezpečná a bude-li v Kargijaku vzdělávání v zimní škole, není nutné aby děti vesnici vůbec opouštěly.“* Stanzin Namgyal říká: *„Nemám nic proti přítomnosti Evropanů ve vesnici přes zimu, ale zimy jsou kruté a obávám se, aby to pro ně nebylo příliš tvrdé.“*

K tématu předání správy školy místní organizaci, či jejím vedení v budoucnosti se vyjadřují všichni respondenti. Stanzin Nince si není jista, jak by se mělo postupovat. Norboo uvádí: *„Nezáleží odkud vedení bude, ale musí být dobré.“* Lobsang se domnívá, že nejlepší řešení budoucí situace je spolupodílení se na pokračování projektu. Dle Palden Yiangson by to měl být vést někdo místní, neboť je to v Kargijaku příliš tvrdé přes zimu pro cizince. Dle Dorjeho by měla spolupráce probíhat mezi Surya a místním sdružením GonpoRangjon. Na otázku, vědí-li, kdo by měl být zodpovědný v budoucnosti za chod školy, respondenti reagují pokrčením ramen. Stanzin Namgyal míní: *„Evropané mají dobré vzdělání a o vedení takovéto školy vědí více, ale není důležité kdo co povede, důležité je aby měly děti dobré vzdělání.“*

Skupina H

Silnice, která má v budoucnosti spojit Kargijak z dalšími vesnicemi, je nekriticky a snad až toužebně očekávána. Tato otázka byla položena všem respondentům, všichni se shodují, že nová silnice přinese nové příležitosti a život bude pro všechny jednodušší. Učitelka Stanzin Nince ovšem zmiňuje také možná negativa, která zásah do krajiny tohoto rozsahu může přinést. *„Vše má své pro a proti. Ale myslím, že by silnice měla být otevřena, ale to ještě potrvá.“* Norboo nahlíží na tuto problematiku ze dvou úhlů pohledu. Říká: *„Když tu bude silnice, přinese rozvoj a nové příležitosti. Každá rodina bude moci z tohoto těžit. Je zde také ale negativní stránka. Silnice způsobí mnoho problémů. Bude tu velký provoz. Negativní stránky se ještě ukáží. Uvidíme. Je to 50 na 50. Například v Padumu také dříve nebyvala silnice, nyní tam je a některé rodiny vlastní až 3 auta! My silnici nemáme a vystačíme si zatím bez ní, vše jsme schopni si zajistit sami.“* Lobsang se na silnici a s ní přicházející rozvoj těší, ale zdůrazňuje: *„Not too much development!“* Dle výrazu jeho tváře lze usoudit, že by si přál jen to dobré, co rozvoj přináší. Palden Iangson i Tsewang Yiangdol se na silnici velmi těší. Dle Palden Iangson přinese silnice více obchodu, turisty a ti potřebují silnici. Nebude třeba více používat koně. Také starosta Stanzin Namgyal souhlasí, že silnice jim velmi zjednoduší život. Přestože většina mužů jsou koňáci a výstavba silnice pravděpodobně silně omezí používání koní pro přepravu, je silnice všemi velmi žádaná.

Obavy a spekulace o vlivu projektu jsou zjevně ponechány ladem. Všichni respondenti (8) vypověděli, že škola v Kargijaku je zásadně pozitivní věc, v níž nejsou žádná negativa.

K budoucnosti u se vyjadřují respondenti následovně. Všichni očekávají rozvoj, který znají převážně z Padumu. Očekávají podobný vývoj. Domnívají se, že v jejich životech se toho mnoho nezmění. Stanzin Nince uvádí: *„Ne, nic se tolik nezmění. Možná se změní způsob života, domy, struktura staveb, střechy. V Padumu to vypadalo před lety stejně jako v tady. Ale kultura se nezmění.“* Lobsang: *„Za deset či dvacet let očekávám v našem kraji ohromný rozvoj v oblasti obchodu, infrastruktury, vzdělávání. Těším se na to.“* Všichni ostatní také vidí pod pojmem budoucnost rozvoj, silnice, obchod, lepší dopravu, vzdělání, více možností. Dorjay si představuje, že až se vrátí první generace ze studií, začne učit děti a vzdělání povede k lepšímu vedení vesnice a k pokroku. Stanzin Namgyal vidí budoucnost ve vzdělané generaci, která bude umět využít nových možností.

K otázce implementace dalšího projektu se objevují pouze pozitivní ohlasy. Všichni respondenti by velmi uvítali další projekty. Stanzin Nince se přiklání k projektu zalesňování, ale zmiňuje také extrémní chladné podmínky, v nichž to považuje za nepravděpodobné.

Norboo je velmi nadšený novými myšlenkami. Jako příklad uvádí skleník, který byl v u vystavěn v roce 2007 a který spravuje asociace žen v Kargijaku. Kdyby někdo přišel s další revoluční myšlenkou jako byla tato, Norboo by byl velmi rád. Základní zdravotní vzdělání pro vesničany je dle Norbooa také velmi potřebné. Vesničané by měli znát bylinky, co v okolí vesnice rostou a umět jich využít. Měla by se podporovat tradiční amči medicína. Lobsang by byl rád za jakýkoliv projekt. Z těch, které byly při rozhovoru navrhnuty, se mu zamlouvá zalesnění a zdravotnictví. Dorje: *„Nejvíce bych uvítal projekt, který by vylepšil zdravotní péči, neboť naše vesnice je velmi odloučená a tak je důležité, abychom byli v tomto směru soběstační.“* Ženy se také jednohlasně staví za zdravotnictví. Dorje, stejně jako Norboo, velmi pozitivně hodnotí výstavbu skleníku.

10.1. Poznámky a komentáře k odpovědím

Blok B - komentáře

Komentář k otázce č. 6

V roce 2008 bylo ve vesnici častokrát přes 20 dobrovolníků, podporovat zdarma takového množství dobrovolníků považují, navzdory svému silnému přesvědčení o nutnosti participace a podpory projektu vesničany, za neúnosné. Vesničané byli velmi přívětiví a přátelští, osobně se přesto domnívám, že v rámci poklidného života ve vesnici a šetření prostředků organizace by byla vhodná vyšší regulace počtu přítomných dobrovolníků.

Komentář k otázce č.8

Otázka výše cen za dopravu materiálu bylo v létě 2008 velmi diskutované téma. Proběhla řada setkání a diskuzí o výši cen za dopravu. Řešení nebylo nikdy jednoduché. Jen pro ilustraci, je zde popsána situace, která v létě 2008 nastala. Cena za koně pro místní je cca 200 rupií. Turisté zaplatí minimálně 300 rupií. Cena pro Surya byla smluvena na 250 rupií za den. Muži z u a okolních vesnic zajišťovali pro Surya dopravu materiálu a potravin do Kargijaku a dostali přislíbeno 250 rupií za koně na den. Bylo smluveno, že cesta jim potrvá 4 dny. Koňáci přešli sedlo Šingo-La odpoledne čtvrtého dne, odsud trvá cesta do Kargijaku maximálně 4 hodiny. Koňáci ovšem nepokračovali a rozdělali tábor za Šingo-La v Lakang Sumdo. Následujícího dne dorazili kolem poledne do Kargyaku a dožadovali se zaplacení pěti dnů přepravy. Navíc jednomu z nich při brodění vzala řeka hříbě, a tak se dožadoval finanční náhrady. Peníze jsou obvykle vyplaceny tomu koňákovi, kdo přepravu zprostředkoval a on je přerozdělí ostatním. V tomto případě byl jeden koňák opomenut a on se následně dožadoval vyrovnání, neboť jeho peníze si osvojil jiný koňák, přesvědčený, že náleží jemu. Koňáci jsou si vědomi, že bez dopravy materiálu nemůže organizace fungovat a stalo se, že stanovili navýšení ceny za koně za den nebo odmítli přepravu. Tato jednání pak trvají dlouhé hodiny a je třeba se vyzbrojit ohromnou dávkou trpělivosti. Samozřejmě nemůže organizace přijmout navrhanou navýšenou částku. Za prvé proto, že škola má sloužit právě těmto lidem a tak je v jejich zájmu, aby byla dostavěna co nejdříve, což se zdá, si každý neuvědomuje. Ale především navýšit hodnotu přepravy v jednom místě by mělo vliv na hodnotu přepravy v celém údolí Lung Nak. Takovýmto způsobem ovlivňovat ceny v oblasti nenáleží žádné organizaci. Úroveň cen je velmi ožehavé téma, každé rozhodnutí je velmi nutné zvážit. Koňáci nemohou prodávat své služby pod cenou, protože je to jejich denní chléb, na druhou

stranu je třeba si uvědomit, že škola je ve vesnici pro jejich děti. Je nutné postupovat v těchto debatách velmi rozvážně, jediný argument, jedinou “obranu“, kterou organizace má, je fakt, že děti koňáků mají chodit do školy. Nebude-li chtít tedy některý koňák spolupracovat, jediný nástroj jak jej přimět, je podmínka možnosti získat vzdělání pro jeho dítě. Toto je ovšem neetické. Hledání vhodného řešení bylo mnohokrát velmi obtížné.

Komentář k otázce č.10

Z dokumentů dostupných na webových stránkách organizace SECMOL vyplývá, že úroveň státních škol je mnohokrát skutečně neblahá. Stát ovšem disponuje s finančními prostředky, které mohou velmi pomoci, budou-li správně vynaloženy. Z tohoto důvodu se snažila organizace působit na úřady, jednat a zvýšit úroveň již existujících institucí. Narazili ovšem na zatuhlé, nepružné a zkorumpované státní úředníky, kde jakákoliv snaha o alternativy nebyla příliš vítána.¹⁵

Komentář k otázce č.11

Téma financí je vždy ožehavé. Vhodnost používání finančních prostředků je často doprovázena otázkami a podezíravostí, která klíčí na nedostatečné obeznamenosti o financování projektu. Pro obyvatele Zanskáru jsou všichni cizinci bohatí. Jen fakt, že člověk může přiletět do jiné země a cestovat, je známkou jistého stupně bohatství. Z výpovědí některých dotázaných je zjevný lehký nádech nedůvěry a pochybností. Domnívám se, že jejich vnímání výdajů je ovšem lehce zkreslené. Nelze se divit, že pokud se doslechnou, že je zavedena sbírka na zabezpečení vzdělání jejich dětí a oni nevědí, co se ze získanými penězi děje, tak se dožadují objasnění. Vyvarovat se pochyb a podezření by mohlo pomoci zvýšení transparentnosti financování projektu. Vesničané by měli mít možnost nahlédnout do hospodaření organizace, tímto opatřením by se předešlo pochybám a nepodloženým podezřením, zvýšila by se důvěra.

Blok C – komentáře

Komentář k otázce číslo 13

Jednání, která proběhla před započítím stavby, objasnila vesničanům záměr občanského sdružení. Byly podepsány smlouvy. Během výzkumu ve vesnici v létě 2008 nebylo získáno dostatek přesvědčivých informací o fázi seznámení se s vesničany, navázání přátelského vztahu a začlenění komunity do projektu. Dle projektové dokumentace neziskové organizace *Friends of Lingshed*, byla právě tato přípravná fáze základním kamenem pro fungování školy. Je zřejmé, že v Kargijaku nebyly dosti důrazně vytyčeny pravomoci a povinnosti jak v rámci

¹⁵ SECMOL [online] 2006 [cit. 2009-03-10] Dostupný z WWW: <<http://www.secmol.org/>>

organizace, tak i ve styku organizace versus vesničané. Vesničané by měli cítit větší zodpovědnost za školu. Na školu se těší, ale zodpovědnost za průběh výstavby nemají. Možným řešením by bylo v počáteční fázi projektu klást větší důraz na participaci komunity (více jednání, společných schůzí a především rozdělení odpovědnosti). V létě 2008, během doby výzkumu se v u konaly pouze dvě schůze celé vesnice s realizátory a dobrovolníky. Na této schůzi vyjádřili vesničané svá přání a obavy a diskutovala se různá témata chodu organizace, jejího vedení a budoucí spolupráce s asociací. Bylo citelné, že po schůzi zavládl ve vesnici opět klid.. Z širšího ohledu schůze mnoho nevyřešila, ale prolomila ledy, odstranila pochybnosti a otevřela prostor pro diskuzi. Bylo by jistě přínosné pravidelně pořádat setkání tohoto charakteru, měly by být iniciované organizací, která projekt provádí.

Blok D - komentáře

V souvislosti s rovnoprávností mužů a žen je třeba dodat, že ženy a muži mají stejná práva. Na rozdíl od minulosti mají ženy také více příležitostí se vzdělávat. Zvyky se v tomto směru pomalu mění. Přesto zde existuje jisté znevýhodnění. Chlapci jsou posíláni do klášterů na učení, zatímco dívky jsou častokrát zaměstnány v dokse, kde pečují o dobytek. V příležitosti získat vzdělání si tudíž ženy a muži zcela rovni nejsou.

Komentář k otázce č.15

Na téma obsahu školní výuky v Zanskáru existuje řada vyjádření expertů v oblasti vzdělávání. Některé organizace vytvořily vlastní učebnice, které byly upraveny podle lokality jejich využití. Co se obecného obsahu týče, je znalost angličtiny, jako jazyka pro komunikaci s cizinci, velmi potřebná. V některých nevládních školách byla začleněna environmentální výuka. Dříve si lidé dokázali ve své izolovanosti své prostředí ochránit. Do budoucna je pravděpodobné, že s rozvojem přijdou nové metody, které nejsou slučitelné s udržitelným rozvojem a je nutné, aby věděli, co je pro ně a jejich prostředí dobré a co naopak škodí. Environmentální vzdělávání by bylo vhodné nejen pro děti, ale také pro dospělé.

Blok E - komentáře

Komentář k otázce č. 16

Nelze jednoznačně konstatovat, jestli otvírání se světu, jev, který umožňuje mladým lidem spatřit nová místa, v nich vzbuzuje touhu žít jinde. Vždyť i starší generace uvádí, že kdysi cestovali, účastnili se náboženských poutí a přesto si zvolili pro život svou vesnici. Lidé v u nemají z depopulace jejich vesnice obavy. Jsou známy případy, kdy odchod mladých lidí

z vesnice vedl k totálnímu vylidnění. V Kargijaku bude vliv výstavby základní školy na depopulaci vesnice možné posoudit až z odstupem času.

Komentář k otázce č.18

Vesničané velmi ctí své tradice. V Kargijaku dodržují lidé od svých předků předané, letitou zkušeností ověřené postupy. Narušování tradičního života a opouštění od zažitých postupů například v zemědělství je ovšem jev, který není v Zanskáru ničím novým. V Zanskáru již nyní funguje řada neziskových organizací, které se zabývají touto tematikou. Tyto organizace se zabývají ničivými vlivy “moderních metod“ na tradiční postupy, a to především v zemědělství. Tato problematika se stala diskutovaným tématem především v místech, kde se ulevuje na kvalitě na úkor kvantity. Je možné se poučit z chyb druhých. Vzdělání, kterému se lidem v Kargijaku dostane by mělo mít vliv také na lepší schopnost vytvořit si objektivní úsudek, namísto slepého následování rad. Právě proto je velmi důležité, aby vzdělávání v nové škole, či využití budovy k mimoškolním aktivitám bylo vedeno směrem k podpoře zachování tradičních postupů, místního koloritu, ruční výroby. Kontroverzní téma je také výuka základů hygieny. Naskýtá se otázka, zda-li je správné učit děti západním hygienickým návykům, jako je například čištění zubů, když tito lidé žijí se svými návyky a v souladu s přírodou po celá staletí. Při diskuzi na toto téma s lidmi v České republice a jiných zemích se objevuje názor, že základy hygieny jsou pro děti prospěšné. Teze, že bychom se měli dělit o poznatky “západní“ medicíny a umožnit také rozvojovému světu zdravý život, naráží na argument, jsou-li “západní“ postupy a návody vhodné pro všechny.

Z průzkumu vyplývá, že lidé v Kargijaku jsou přesvědčeni, že jejich kultura je silně zakořeněná a nedá se vytěsnit jinou kulturou či cizími prvky, které jim kontakt s cizinci přinese. Realita ovšem hovoří jinak. Jeansy nahrazují tradiční kalhoty, namísto lněných pláštíků přicházejí zimní bundy. Jedná se sice pouze o oděvy, ale oblečení je právě to, co prochází změnou první.

Blok G – komentáře

Komentář k otázce č 23

Výběr učitelů pro Kargijak nebyl jednoduchý. Obtížný přístup a izolovanost vesnice (zvláště v zimních měsících) jsou dva činitele, které mnoho uchazečů odradí. Mnoho Tibetánů pobývá v Indii nelegálně a proto je státní školy nezaměstnají. Přistěhovalci z Tibetu mají častokrát vynikající vzdělání a jsou dobří učitelé. Snad proto také najímají neziskové organizace pro své školy přednostně Tibetány. V České republice pořádá Surya o.s. výběrová řízení a snaží se zvolit nejvhodnějšího adepta na pozici učitele, minimální doba pobytu je 3 měsíce. Volba

je velmi obtížná, neboť učitel v Kargijaku musí zvládat řadu úkonů: drobné opravy budovy školy, komunikaci s místními, výuku dětí, první pomoc, mít technické znalosti v oblasti informatiky a satelitní telekomunikace.

Komentář k otázce č.25

Jak již bylo uvedeno, Surya o.s. podepsala smlouvy o spolupráci s místní asociací. Surya o.s. je zodpovědná sponzorům v České republice nejen za výstavbu školy, ale také za běh školy v následujících pěti letech. Předání vedení školy místní organizaci je dle vyjádření předsedy Surya o.s. směr, kterým se Surya ubírá. Je však třeba zajistit správu školy. Solárně vyhřívaná budova má náročnější požadavky na údržbu a zvolený správce se musí naučit vyřešit jakýkoliv problém, který by mohl nastat. Budova je nová a v těchto extrémních podmínkách je více náchylná na poškození. Kromě správy budovy je nutné zajistit vedení školy a výuku.

Blok H – komentáře

Komentář k otázce č. 26

V souvislosti s výstavbou nové silnice se očekává rozvoj infrastruktury. S tím souvisí také nárůst obchodu a růst životní úrovně. Tyto atributy rozvoje jsou považovány za pozitivní. Zpřístupnění oblasti výstavbou nové silnice povede k ohromnému nárůstu dopravy, rozvoji turistického ruchu, obchodu. Dalo by se tedy očekávat, že život bude jednodušší a kvalitnější. Je pravděpodobné, že oblast zaplaví výrobky, na jejichž pořízení budou lidé potřebovat peníze, které budou muset získat z jim dostupných zdrojů. Těch ale moc není. Jedním z efektů může být i úbytek práce pro koňáky, neboť doprava se z části bude zabezpečovat auty. Jejich životy budou jednodušší, ale bude to za cenu klidu, který teď mají. Většinou se při rozhovorech nezdálo, že by lidé přemýšleli do důsledků. Negativa s tím související sice někteří tuší, ale jejich celkový dopad si zjevně nedokáží představit. Mnozí navštívili Padum, který byl před stavbou silnice izolovaný a vnímají rozvoj města velmi pozitivně.

Komentář k otázce č. 28

Dle výpovědí vesničanů je patrné, že si rozvoj silně idealizují. Očekávají, že s rozvojem přijde jednodušší život. V porovnání s námi, žijí lidé v odlehlých oblastech Zanskáru jednoduchý na denní potřeby orientovaný život. Z rozhovorů s vesničany je patrné, že jejich způsob přemýšlení je směřovaný na současnost či nejbližší budoucnost. Vesničané se shodují v očekávání rozvoje a obchodu, co to bude obnášet pro ně a způsob jejich života ovšem nedokáží vyjádřit. Lidé v odlehlých oblastech Zanskáru žijí velmi jednoduchým životem a mají omezené vize do budoucna. V budoucnosti lze očekávat velké změny, důležité je, aby se negativní změny eliminovaly na minimum. Lidé umějí dobře naslouchat, bylo by vhodné

tohoto využít, mluvit o změnách, které přijdou, odkrýt i stinné stránky rozvoje a názorně uvést příklady v jim známém okolí. Je důležité v nich vzbudit hrdost a sebedůvěru.

Komentář k otázce č. 29

Hlavním problémem při návrhu dalšího projektu je fakt, že lidé ve vesnici přijmou s veškerou vděčností jakoukoliv pomoc, která jim bude nabídnuta. Na základě vlastního pozorování jsem usoudila, že podpora tradiční amči medicíny, zalesňování, ochrana půdy či podpora zpracování produktů přímo vesničany, jsou témata, která by jistě v rámci udržitelného rozvoje podpořila místní komunitu. Vesničané by museli být více začleněni do celého projektu. Zde je návrh postupu v případě implementace dalšího projektu: podat návrh a obeznámit vesničany s možnými alternativami projektů a následně vybudovat činitele, zvolit a motivovat zodpovědné osoby a pokusit se maximálně směřovat projekt tak, aby aktivity vycházely z jejich nitra do okolí, přičemž organizace by zde fungovala nikoliv jako vedoucí, nýbrž jako podpůrný článek.

11. Stanovisko dobrovolníků k projektu

11.1. Metodologie

Respondenti byli vybráni náhodným výběrem z řad dobrovolníků Surya o.s. Bylo vybráno 9 respondentů. Výzkum probíhal formou rozhovorů a písemnou formou. V obou případech byly stanoveny tématické okruhy, respondenti byli ovšem nabádáni k volnému vyjádření i mimo tato témata. Rozhovory se odehrály v Kargijaku a v České republice v časovém rozmezí 1.8.2008 – 30.4.2009.

11.2. Seznam respondentů

Jméno	Příjmení	Státní příslušnost	Pozice
Sofia	Baranská	Polská republika	dobrovolník
Tereza	Inková	Česká republika	dobrovolník
Petra	Schneiderová	Česká republika	dobrovolník
Martin	Brenner	Švýcarsko	dobrovolník
Ondra	Vařil	Česká republika	dobrovolník
Jan	Benc	Česká republika	dobrovolník
Jiří	Hájek	Česká republika	dobrovolník
Jan	Tilinger	Česká republika	předseda sdružení
Petr	Jandora	Česká republika	člen sdružení, dobrovolník
Štěpán	Bojko	Česká republika	dobrovolník

11.3. Vyhodnocení rozhovorů

Všichni respondenti se shodují na tom, že je nutné poskytnout dětem v Kargijaku základní vzdělání. Cíl projektu označují jako smysluplný. Předseda Surya o.s. Jan Tilinger, se k tématu vyjadřuje následovně: „*Děti musí získat vzdělání, je hloupost tvrdit, že lidé v izolovaných oblastech nepotřebují vzdělání. Vzdělání je potřeba pro ně samotné, pro soužití lidí ve*

společnost, umožní jim to možnost pochopit jiné kultury a otevře nové obzory. Rozvoj je nevyhnutelný, už jen to, že vesničané posílali a posílají své děti do internátních škol je důkazem, že si uvědomují význam vzdělání. Oni sami tímto vyjadřují, že to chtějí.“ Jiří Hájek se k tomuto vyjadřuje: „Projekt vnímám pozitivně. Souhlasím s potřebou, kterou se snaží uspokojit, nesouhlasím ale se způsobem, jakým byl proveden. Domnívám se, že za nižších nákladů a vyšší participace obyvatel by bylo možné dosáhnout vyšší udržitelnosti projektu. Dalo se ušetřit, hodně věcí je účelných, ale obešlo by se to jistě i bez nich. Na druhou stranu, je-li to modelová škola, měla by být reprezentativní.“ Další respondent uvádí: „Některé postupy byly silně neefektní, mohlo být například efektivněji využito pracovních sil. Management pracovních sil byl nedostatečný.“ Ondra Vařil, student sinologie, který našel zalíbení v tibetském buddhismu se velmi trefně vyjadřuje: „Nutnost zajištění vzdělání pro místní děti se odvíjí od vnějších podmínek, se kterými jsou konfrontovány. Pro tradiční ladáckou kulturu, tedy usedlou zemědělskou společnost ovlivněnou tibetským buddhismem, je moderní vzdělání zbytečnou věcí a její dosažení by mělo být ponecháno na rozhodnutí jedinců. Tak jako kdysi odcházeli mladíci s tibetských vesnic daleko do klášterů na studia, mohou i dnes děti z vesnic odejít do měst za vzděláním. Nedílnou součástí toho ale je, že mnoho z těch, co odejdou, už se nechce vracet, a tak se vesnice vyliďňují a tradiční kultura na venkově pozvolna mizí (v Ladáku ale opravdu velmi pozvolna). Otázkou by mělo být, jestli to prostě není přirozený vývoj. Jestli si děti z ladáckých vesnic také nechťejí, stejně jako naše děti, užívat vymoženosti moderní společnosti, místo nahánění zatoulaných jaků na mezích. Bavíte-li se s Tibeťany, kteří odešli do měst, ať už v Indii nebo v Číně, je z nich poznat, že o tradiční způsob života nejeví zájem, svou kulturu znají jen ze setrvačnosti a ve městě se jim líbí, tak proč je nutit, aby zůstávali na vesnici, sbírali jačí trus a žili těžkým životem v horách? Kolik senzačních fotek buddhistického mnicha s mobilním telefonem jsem už viděl, jakoby to bylo něco nepatřičného. Občas mám pocit, že snaha po zachování tradičních kultur všude na světě, přichází především ze západu, možná i proto, že na západě už těch tradic příliš nezůstalo. Lidé na západě si zejména z tibetské kultury udělali modlu, na kterou jim nesmí nikdo sáhnout. Snaží se ji křísit, udržovat, rozvíjet, často proto, aby tam v dáli na východě zůstala ona Hiltonova Shangri-la, kam si západák jednou za rok přijede pro pocit falešného duchovního naplnění a očisty mysli. Chtěl bych ale většinu z těch západních „oprašovatelů“ starých cizích tradic vidět v té tradiční kultuře celý život žít, ona to totiž nebude žádná legrace. Pokud by ono himálájské údolí, kde stavba probíhala, bylo chráněno od většího vlivu moderní společnosti, o správnosti celého projektu bych asi pochyboval. V Kargyaku se k tomu ale přidává ona hrozba blížící se silnice, která z oblíbených, zatím opuštěných

trekových lokalit udělá turistická střediska. Velmi schopní muslimští obchodníci z Džammú a Kašmíru se tam objeví jako blesk a z nevzdělaných místních vesničanů se stanou poskoci, což může vést i k rasovým či náboženským roztržkám. V tomto ohledu je, podle mého názoru, zajištění základního vzdělání velmi přínosné. Zvyšuje totiž konkurenceschopnost místních v dnešním dravém světě, který se chystá a okolní vesnice zanedlouho spolknout.“ Jan Benc dodává: „Obyvatelé vesnice musí mít prostředky jak se bránit „skupování“ vesnice, nevýhodným obchodům a především devastaci jejich vlastní kultury. Myšlenka projektu Surya je podle mě velmi dobrá. Projekt byl proveden citelněji než většina jiných podobných projektů, které dělají velké neziskové organizace.“

Respondenti se vyjadřují na téma motivace k účasti na projektu. Všichni respondenti se shodují, že jedním z motivů jejich účasti na projektu je zaujetí pro oblast realizace - Zanskár. Dále uvádějí, že vzdělání považují za prospěšné pro společnost. Citují: *„Chtěla jsem vidět z praxe jak to funguje při projektu a také se mi projekt zamlouval, chtěla jsem pomoci.“* Další uvádí: *„Prostě jsem chtěla jet pryč a dělat něco smysluplného.“* Jiří Hájek uvádí: *„Motivovala mne možnost získat praxi. Vzdělávací projekt považuji za smysluplný, líbila se mi myšlenka solární budovy školy a šetrnost budovy z ekologického hlediska. Líbil se mi také fakt, že se jedná o český projekt.“* Dobrovolníci - stavaři uvádějí, že je zajímal projekt především z technického hlediska. Martin Brenner, který se opakovaně na projektu podílel, uvádí jako svou motivaci: zábavu, poznat nové lidi, zvědavost, zaujetí pro oblast a příležitost proniknout mezi místní lidi jako někdo jiný, než turista. Honza Benc dodává: *„Celou vysokou školu jsem uvažoval o tom, že bych po škole nabídl své služby charitě a odjel stavět někam do rozvojových zemí. Když sem potkal na promítání Honzu a dozvěděl se, že dělá tento projekt, tak sem neváhal a nabídl mu svoje služby. Pomoci lidem v této oblasti mi bylo také sympatické, mám buddhismus velmi rád. Samozřejmě neposlední věc je, že rád cestuji a lokalita Kašmíru byla také velmi lákavá.“*

Dále se dobrovolníci vyjadřují k možným pozitivům a negativům projektu. Dva respondenti chválí cílevědomý přístup realizátorů a dobře zvládnutou logistiku projektu. Pozitivně je hodnoceno také nakládání s potravinami pro dobrovolníky. Jiří Hájek pozitivně hodnotí harmonogram projektu. Projekt označují za poměrně citlivý a nenarušující život obyvatel. Čtyři respondenti se obávají, že získají-li vzdělání všechny děti, navýší se procento těch, co budou ve studiích pokračovat. Toto by mohlo mít za následek zvýšení migrace do měst. Jak uvádějí, záleží také na možnostech, které se objeví. Vyjádření předsedy sdružení k této

problematice je následující: „*Odchod lidí za vzděláním je fakt. Co jim dáváme my, je možnost volby. Mohou sami rozhodnout. Mohou se touto cestou vydat, ale nemusí. Měli by mít možnost si vybrat. Nevzdělanost dává prostor korupci a rodinnému klientelismu.*“

Z negativních ohlasů je třeba zdůraznit, že všichni respondenti velmi kriticky hodnotí komunikaci realizátorů projektu s obyvateli vesnice a poměry ve vedení organizace. Respondenti silně kriticky hodnotí neschopnost realizátorů spolupracovat. Uvádějí: „*Vadily mi táhlé spory v organizaci a neustálé, nikam nevedoucí řešení osobních vztahů v organizaci. Chyběla komunikace s obyvateli. Jeden člověk by mohl třeba zajišťovat jen komunikaci s vesničany.*“ Martin Brenner uvádí: „*Na projektu dal každý co mohl pro dobro místních lidí, bylo-li to uděláno dobře či špatně, ukáže čas. Pozitiva: byla postavena solárně vyhřívaná škola, byl zajištěn zimní provoz, podílili se místní i zahraniční učitelé. Negativa: spory realizátorů a stavění se na obdiv.* Honza Benc a Martin Brenner se shodují na tom, že projekt by byl nejlépe vedený, kdyby se dva dominantní lidé dokázali domluvit. Honza Tilinger měl, dle jejich názoru zajistit realizaci, Gábina zase komunikaci s vesničany. K tomu ale nedošlo. Ondra Vařil komentuje: „*S odstupem cítím, že první rok projektu byl asi nedostatečně organizačně zajištěn a spíš se spoléhalo na štěstí, například co se místní pracovní síly týče, ale jedním dechem dodávám, že indické podmínky to jinak ani nedovolují. Na sliby místních se nedá spoléhat a nic nemáte zaručené. Takže ani tady nelze nic moc vytýkat. Snažil jsem se zůstat stranou osobních rozepří, které se bohužel také objevily a občas ubíraly radost z provedené práce. Pro dobrovolníky je těžké udržet si nasazení, když se vedení hádá. To byla asi nejtemnější skvrna na celé akci, tedy dle mého názoru.*“ Štěpán Bojko hodnotí projekt následovně: „*Libil se mi neústupný postoj vedení v různých „vypjatějších“ situacích jako například cenová válka ohledně pronájmu koní. Libilo se mi také spoustu jiných věcí, jako například týmový duch. Zejména ze začátku se mi nelíbilo, že vážla komunikace mezi projektovým týmem a vesnicí. Občas mi to připadalo že vesničané nemohou mít ani páru o tom co se vlastně děje. Rovněž obhajoba takového postupu mi občas zaváněla přílišným podceňováním tamních lidí a jistým egoismem vedení. Dokážu si rovněž představit větší zapojení vesnice do projektu.*“

Dobrovolníkům byla položena otázka, jejímž cílem bylo zjistit, jak se ve vesnici cítili. Většina dotázaných udává, že se ve vesnici cítili dobře, ale izolovaně od vesničanů. Uvádějí, že neměli kontakt s vesničany. Jiří Hájek říká: „*Cítil jsem se tam díky omezené interakci s vesničany cize. Chtěl bych s nimi být více v kontaktu, částečně zato může jazyková bariéra, ale možností bylo přesto málo. Vesničané nás dle mého názoru vnímali jako někoho, kdo jich*

chce pomoci a také jako dodatečný zdroj příjmu. Toto je dle mého názoru důsledek špatné komunikace.“ Jeden respondent se domnívá, že mezi dobrovolníky jsou velké rozdíly. Uvádí: „Vztah vesničanů s dobrovolníky není jednotný. Je to individuální. Dobrovolníci by bylo možné rozdělit do tří skupin. V první skupině jsou ti, kteří pracují na stavbě, ale s vesničany do styku nepřijdou, jsou izolovaní. Druhá skupina jsou lidé, kteří se snaží o interakci s místními, navštěvují je a jsou s nimi přátelé. Třetí skupina jsou ti, kteří se cítí nadřazeni vesničany a neberou je jako rovnocenné partnery. Tato skupina není naštěstí početná.“ Ondřej Vařil uvádí: „Měl jsem bohužel pocit, že vesničané nevěděli přesně co je vlastně našim cílem a neviděli v tom žádný profit pro sebe. Velmi potěšení byli ale ti, kteří na tom mohli vydělat peníze.“ Honza Benc dodává: „Ve vesnici jsem se cítil báječně, je to úžasné místo. Klid a mír a příroda všude kolem. Vesničané na mne byli milí, ale jelikož sem tam byl především jako odborník na stavební problémy, byl jsem většinu času na stavbě a s vesničany jsem nenavázal familiérní vztah. Ale rozhodně byli milí. Někteří nás vnímali jako bláznů, nechápali co nás vede letět přes půl světa a dřít tam. Někteří byli skeptičtí k celému projektu (především bezdětní obyvatelé), ti co měli děti nás podporovali a stáli za námi. Ale lidé jsou tam naivní a lehce zmanipulovatelní, občas byl problém jim vysvětlit jak se věci vlastně mají.“ Martin Brenner dále uvádí: „Byl jsem ve velmi výhodné pozici, jak ve vesnici, tak i u Surye. Občas jsem byl jakýmsi prostředníkem mezi těmito tábory. Nevím, co si o mě vesničané mysleli, Lobsang se hodně zasloužil aby mě akceptovali, co si ale ve skutečnosti oni mysleli, netuším.“ Ondřej přispívá k tomuto tématu příběhem: „Neměl jsem moc příležitostí mezi ně proniknout. Jak vnímali oni mě (nás)...těžko říci...vím, že pár z nich z nás příliš nadšených nebylo, ale většina vesnice byla minimálně ráda, že se tam u nich něco děje. Snad to chápali jako pomoc. Byly ale i nepříjemné okamžiky, kdy jsme nesli zraněného kamaráda přes pole s ječmenem, protože cesta okolo by byla příliš dlouhá a jedna stařenka na nás začala házet kamení, protože jsme jí šlapali po úrodě. Musel jsem jí jít zastavit, protože nikdo nebyl poblíž. Tak jsem jí chytil ruce, aby nemohla házet a ona mi plivla do tváře. Trvalo mi ještě pár hodin, než jsem ten vypjatý okamžik strávil. Ječmen se do druhého dne vzpamatoval.“ Předseda sdružení, Jan Tilinger, se vyjadřuje následovně: „Jako reprezentant organizace a také osoba odpovědná za finance, jsem pociťoval přehnané sympatie, když jsem naplnil očekávání, když jsem je nenaplnil, sklízel jsem antipatie. Nejhorší je čelit Evropany vybudovaným modelům, kteří nalévají peníze do projektů bez dohledu, bez jakékoliv zpětné vazby, jak bylo s penězi vynaloženo. Jelikož my jsme tuto politiku nepodporovali, setkali jsme se mnohokrát s výčitkami. Očekávalo se od nás, že budeme také obdarovávat.“ Zájem vesničanů o dění

komentuje Štěpán Bojko následovně: „*Místy mi to připadalo, že jim to je snad i jedno že se tam pro ně něco dělá.*“

Dobrovolníci se vyjadřují také k průběhu projektu. Všichni se jednohlasně shodují na podhodnocení komunikace s obyvateli. Jeden z respondentů říká: „*Adaptace na prostředí byla nulová, mělo by se více pracovat s lidmi, vysvětlovat, komunikovat, navázat vztah, v Kargijaku byla téměř nulová interakce organizace a obyvatel. Stačilo by navštěvovat obyvatele více, být otevřenější.*“ Další dodává: „*Projekt je úspěšný, ale byla velmi podhodnocena rozdílnost kultur, chyběla empatie, je třeba více chápat místní způsob myšlení a přizpůsobit se, neboť jsme to my, kdo žije v multikulturní společnosti a je schopen adaptovat se na jinou kulturu. Ze strany realizátorů nebyla potřeba sdílet názory, diskutovat, komunikovat ani konzultovat.*“ Respondenti jsou také znechuceni vnitřními rozbroji v organizaci, což dle jejich názoru silně ovlivňovalo vesničany, kteří nevěděli co si myslet.

Negativně hodnotí dobrovolníci také participaci obyvatel na projektu, jejich začlenění nejen jako pracovní síly, ale také jejich opomíjení při rozhodování. Chybu vidí mnozí v realizátorech projektu. Honza Benc doplňuje: „*Nezačlenění obyvatel do projektu byla, podle mě, chyba Honzy. Vesničané se podíleli, ale dle mého, málo. Je logické, že mají své starosti a k tomu ještě relativně ležerní přístup k práci, ale když už si odsouhlasili že školu chtějí, měli se podílet více a ne za úplatu.*“ K problematice participace obyvatel na projektu se vyjadřuje také člen sdružení, Petr Jandora. Jak udává, každá strana má jiné tradice, častokrát jsou stejné věci chápány jinak. Přímou říká: „*Někteří lidé jsou aktivní, jiní méně aktivní a další pasivní. Myslím, že ti, kteří se o věc zajímali, měli informaci o našich aktivitách dost.*“ Štěpán se vyjadřuje k participaci obyvatel na projektu: „*Přestože místní měli dost práce na poli, prostor pro větší participaci bych tam ještě viděl. Nošení slámy, jačího trusu, či křovin na stavbu bylo docela málo. Tak například s cihlami mohli klidně pomoci, zvlášť broušení dost zdržovalo a zaměstnávalo 3-5 lidí celý týden. Participace byla trošku podceněna a přitom je to důležité, aby se s tím dílem vlastně více ztotožnili a vzali ho za své. Jinak hrozí, že tím pasivním přístupem to budou vnímat jako nějaký cizí element za který není třeba přebírat zodpovědnost. Místy jsem to vnímal jako jakousi stavbu na klíč pro vesnici na objednávku.*“

Respondenti ovšem také zdůrazňují, že spolupráce a komunikace s vesničany byla mnohdy, díky jazykové bariéře, obtížná. Kritizují také nevalný zájem obyvatel podílet se na čemkoliv. Uznávají, že by se obyvatelé měli sami více zajímat a snažit. Není-li tomu tak, je třeba zvolit vhodnou taktiku, jak v nich tuto potřebu zvolit. „*Komunikace je základ*“, říkají. Martin udává: „*Gábina toto mohla zajistit, motivovat ke společné práci, propojit projekt s obyvateli.*“

Namísto toho bylo její místo bez náhrady zrušeno. Spolupráce byla nahrazena protivnictvím, což vytvořilo, dle mého názoru, nesnesitelnou situaci. Tato škola je pro lidi z Kargijaku, pro jejich děti, musí být v každém případě začlenění, musí spolurozhodovat a přirozeně také nést společnou odpovědnost.“ Petr Jandora se vyjadřuje k politice Surya o.s.: „Jednání Surya o.s. bylo takové, jaké jsme v danou chvíli považovali za nejlepší. Někdy jsme se nechali unést emocemi, což je lidské.“

Při rozhovorech byla položena otázka, jejímž cílem bylo zjistit postoj dobrovolníků k problematice výše cen za služby pro Surya. Jiří Hájek si o tomto myslí následující: *„Záleží na domluvě, škola je ale pro ně. Buď oni sleví, nebo se budou víc podílet na projektu. Chápu, že není možné dát nějaké extra slevy, lidé v Kargijaku potřebují také vydělat peníze.“* Ostatní se shodují na tom, že odměny za služby pro Surya by měly být buďto stejně vysoké jako pro místní, nebo alespoň kompromisem mezi cenami pro turisty a místní. Honza Benc k tomuto tématu dodává: *„Ceny..no to je složitá otázka. Vesničané by se měli více podílet na stavbě školy vlastními silami a prostředky. Je logické, že živobytí je ve vesnici složité, takže pochopím že nějaké náklady vznikají, ale myslím, že by se jim za věci ohledně školy nemělo platit tak aby s toho měli zisk, případně aby měli zisk minimální. Hrozí pak, že si začnou ze školy dělat byznys a proto jsme školu nestavěli.“* Objevuje se také tento názor: *„Výše cen měla být smluvena a písemně potvrzena jasně před zahájením projektu. Pokud se lidem má prostor ke smlouvání, je jasné, že to využijí.“* Zajímavě komentuje tuto problematiku Martin Brenner: *„Pokud očekáváme místní ceny, musíme se podle toho také chovat. Nemůžeme očekávat platit za koně 300 místo 350 rupií, jestliže potom kupujeme pivo za 500.“* Štěpán k tomuto dodává: *„Ceny za dopravu by podle mě měly být buď stejné, tedy doslova tržní, jako výsledek konkurence v celém údolí nebo nižší, jako určité gesto a vlastní příspěvek vesničanů k projektu. Chápu, že poplatky za tyto služby tvoří podstatnou část příjmů, ale v případě dopravy materiálů nebo věcí, které bezprostředně souvisí se stavbou by to bylo docela vhodné. Z této slevy bych ovšem vyloučil dopravu bágli dobrovolníků a další náklady, které se stavbou přímo nesoúvisely.“*

Dobrovolníci se vyjadřují také k převzetí vedení školy místní organizací. Všichni jsou přesvědčeni, že převzetí správy školy je nutné. Časový horizont pěti let ale nepovažují všichni za reálný. Většina respondentů má obavy o tom, komu by se mělo vedení předat a bude-li to fungovat. Dva respondenti mají stejné stanovisko: *„Co se týče závěrečné fáze projektu, nevěřím že je to reálné. Určitě by převzetí správy školy místními mělo být cílem. V tomto*

momentě si to nedokážu představit. Možná v časovém horizontu deseti let to bude jinak.“ Petr Jandora dodává: *„Určitě by měli projekt místní převzít, ale domnívám se, že cesta k tomuto cíli bude delší než se mnohým zdálo.“* Tento názor s ním sdílí také další tři respondenti.

K problematice rozvoje oblasti a výstavbě nové silnice se respondenti vyjadřují následovně. Všichni se shodují, že výstavba silnice přinese do oblasti obchod a oblast se bude silně rozvíjet. Dva respondenti se domnívají, že rozvoj oblasti není pro obyvatele dobrý. Jako důvod udávají, že se obávají, že v procesu rozvoje obyvatelé ztratí klid a pohodu, kterou sami nyní nedoceňují. Jeden respondent říká: *„Rozvoj vesnice je žádoucí, ale lidé si ho musí vést sami, měl by se soustředit na potřeby obyvatel.“* Objevuje se také obava, že se promění v podobnou osadu jako je Darča, či Padum. Sofia říká: *„Jak je to teď, je víc než dost. Se silnicí přijde jiná sorta lidí, rozmůže se konzum. Obávám se, že by to mohlo zkazit místní obyvatele. Je to krásný kout světa, rozvoj není žádoucí, místo ztratí atmosféru.“* Martin stručně vyjadřuje dopad rozvoje na oblast: *„Přinese to materiální blahobyt a duchovní ochuzení.“* Ondřej Vařil dodává: *„Ptal bych se předně místních chlapů, kteří jezdí několik dní s koňmi pro potraviny do měst, jestli je silnice žádoucí. Většina z nás asi řekne, že ne, ale já myslím, že mnoho místních ten komfort uvítá. Bohužel nás ale připraví o další místo na mapě světa, jehož návštěva vyžaduje trochu odvahy a značné úsilí, bez něhož se cestování stává nudnou masovou záležitostí. Má to svá pro i proti.“* V negativěch propojení oblasti silnicí se Honza Benc shoduje s ostatními respondenty a dodává: *„Silnice přinese také jednodušší život, zdravotní péči a podobné pozitivní věci. Posláním školy je v lidech vybudovat uvědomění o jejich identitě v takové míře, aby bránily svou kulturu a zároveň mohli užívat vymožeností které jim silnice přinese.“* Petr Jandora říká: *„Všichni se chceme mít lépe a nepřipouštíme si, že za to vždycky taky něco obětujeme, žádné místo na světě nejde zakonzervovat, natož k tomu nutit lidi kteří tam žijí, když mi sami žijeme někde úplně jinde.“*

Respondenti se vyjadřují také k tradičním hodnotám a jejich ohrožení v souvislosti s rozvojem oblasti. Všichni vyjadřují obavu, že tradiční život obyvatel je s narůstající globalizací a rozvojem oblasti silně ohrožen. Jan Tilinger uvádí: *„Budou-li umět číst a psát, budou moci lépe porozumět pozici jejich kultury ve světě. Pochopí, že je to jedna z mnoha kultur světa a je jedinečná. Potom, věřím, se ji budou snažit ochránit a uchovat. Dosud nahlíželi na lidi z měst jako na ty bohaté a svůj život hodnotili jako obtížný. Pochopí, že existuje spousta jiných kultur a budou schopni vnímat sami sebe zvenčí. Je to stejné jako u nás, Evropanů. Návrat k tradicím probíhá až nyní, když jsme pochopili jedinečnost sebe*

sama.“ Ondřej komentuje: „*Ohrožení tradic není jen otázkou této kultury, je to problém kultur celého světa. Civilizace se vyvíjí a my proti tomu nic neuděláme. Kdo si chce tradice udržet, ten si je udrží, kdo ne, tomu se nesmí bránit v rozletu. Mladí nechtějí chodit v čhupě a jezdit na koni. Chtějí si obléknout džíny, triko se třemi pruhy, nasadit brýle od Gucciho a jet za slečnou na motorce a to jim vesnice nedá. Asi by se tomu měl nechat volný průběh.*“ Ondřej dále říká: „*To, co cítíme jako výhodu, tedy vzdělání a konkurenceschopnost mladé generace, se může nakonec ukázat jako kontraproduktivní. Cílem je také částečně udržet mladé ve vesnicích, aby neodcházeli do měst, ale s rostoucí vzdělaností roste i rozhled a touha po seberealizaci. Nakonec se může stát, že děti s dobrým základním vzděláním nebudou už chtít pást stáda a budou toužit po dalším vzdělávání a právě proto budou vesnice opouštět. Přínosy a negativní dopady odhalí až čas. Místní kultura je přece jenom tak specifická, že nějaké vážnější prognózy nemají smysl.*“ Petr Jandora má jiný názor, říká: „*Tradice nejsou neměnné a vyvíjejí se. Spíš jde o to zachovat kontinuitu a tu by mohla ohrozit pouze náhlá změna hodnot.*“

Respondenti se dále vyjadřují k obsahu výuky ve škole. Všichni se shodují na nutnosti výuky angličtiny, místního jazyka a matematiky. Součástí výuky by mělo být také praktické znalosti v oblasti tradičního zemědělství versus moderní metody. Čtyři respondenti se shodují na tom, že počítače by bylo lepší vynechat. Výuka by se měla soustředit na získání základního všeobecného rozhledu. Tři respondenti také zdůrazňují, že je nutné naučit obyvatele základním znalostem formální komunikace - vyplňování formulářů, podepisování smluv. Shodují se také, že je nutné obeznámit obyvatele s výhodami obnovitelných zdrojů a ekologického zemědělství. Tři respondenti vyjadřují názor, že v rámci vzdělávání dospělých by mělo být začleněno obeznámení obyvatel s pozitivy a negativy rozvoje. Sofia navrhuje, že ženy by měly být také vzdělávány, aby byly více nezávislé. Alternativní názor zastává Martin. Domnívá se, že děti by se měli ve škole učit meditaci a jógu. Honza Benc se domnívá: „*Rozhodně maximum jejich tradičních a kulturních tradic, jejich písmo, jejich řeč, základy matematiky, buddhistické tradice. V omezené míře angličtinu a lehce do podvědomí nastínit co je proamerická kultura.*“ Jan Tilinger říká: „*Vzdělávání musí mít řád. Vzdělávat by se proto měli postupně, nejdřív číst a psát. Teprve potom pochopí, proč je pro ně výhodné vyžívat zdroje, které jim dává příroda. Nejdřív musí ale získat základ. Dobrým řešením by mohlo být pořádat exkurze do Padumu, Manálí, Darči a ukázat jim také negativní stránky modernity - odpadky, znečištěné řeky, hlučné generátory, prostě věci, které si nyní nemohou uvědomují.*“

Tématem při rozhovorech byla také otázka vhodnosti implementace dalšího projektu. Všichni respondenti se shodují na následujícím prohlášení: *„Je nutné, aby další projekt vycházel z potřeb obyvatel a z jejich zájmu. Je možné, že až bude silnice hotová, sami si uvědomí, co jim chybí. Nemělo by jim to být ovšem naservírováno na zlatém podnose. Necht' se snaží sami.“* Jiří Hájek udává: *„Určitě by mohl být další projekt, napadá mě vytvoření koncepce poskytování služeb pro turisty, mohlo by to lidi lépe motivovat, neboť je to přímá možnost výdělků, pocítit pozitiva ze vzdělání je běh na dlouhou trať, zatímco u turismu je doba návratnosti kratší.“* Jiří zmiňuje dále problém odpadu. Podotýká, že Surya by měla řešit i tuto problematiku. Říká: *„Řešení otázky odpadu pálením je zjevně nejjednodušší řešení. Bylo by ale dobré poučit i místní obyvatele o tom, jak je možné naložit s odpadem a co je možné recyklovat. Chybí tam nějaké uvědomění o tom, že ne vše co je moderní, je pro ně dobré. Výuka by se na to měla zaměřit.“* Honza Benc doplňuje: *„Myslím si, že ve vesnici je projekt školy dostatečný. Jde teď o to, aby škola fungovala. Surya by měla monitorovat jestli opravdu škola v zimě funguje jak má a zpracovat případně studii, která by byla použitelná v jiných údolích Himálaje. Je velmi dobré, že škola je z tradičních materiálů.“* Jeden respondent radikálně odmítá plánovanou výstavbu větrné vrtule, či skleníku. Udává: *„Poskytněme jim vzdělání, o zbytek necht' se starají sami.“* Martin Brenner se domnívá, že nejdříve by se měl tento projekt dotáhnout do zdárného konce. Štěpán se domnívá, že jistě by bylo účinně využito i jiných projektů. Předseda sdružení, Jan Tilinger se k tomu tématu vyjadřuje následovně: *„Projekt rozšiřujeme na vzdělávání dospělých, hlavně v administrativě a první pomoci. Plánujeme vyslat doktory, kteří zaučí několik místních žen o preventivní hygieně a první pomoci. Co se týče skleníku, domnívám se, že by bylo dobré, kdyby byl ve správě školy, staraly by se o něj děti. Ale proti tomuto jsou negativní ohlasy. Součástí projektu je také výstavba malé větrné elektrárny, která by měla produkovat energii pro dobytí baterií převážně v zimním období.“*

Dobrovolníci se vyjadřují také k personálnímu obsazení školy. Tři respondenti se shodují na tom, že nejefektivnější by bylo najmout místní učitele, či Tibetany. Toto dále komentují: *„Snížily by se tím i náklady.“* Přítomnost učitelů z Evropy považují v budoucnosti za zbytečnou. Jeden respondent udává: *„Je zbytečné, aby tam v budoucnosti byli evropští učitelé. Snažíme-li se o zachování místní kultury, měli bychom obsazovat místa těmi, kdo z ní pocházejí. Bude-li vše zajištěno námi, nebudou k tomu mít místní vztah a budou to jen využívat.“*

V závěru byla dobrovolníkům položena otázka, zdali by se takového projektu zúčastnili znovu. Všichni respondenti odpověděli kladně, mnozí kladli jako podmínku urovnání sporů vedení. Honza Benc se vyjadřuje následovně: „*Za daných podmínek v organizaci bych znovu nejel. Pokud by se spor podařilo vyřešit a byly by splněny některé další podmínky, tak bych rozhodně neměl důvod neparticipovat na dalším projektu. Mé podmínky by se samozřejmě netýkaly jakýchkoliv zisků, či financí pro mne, ale organizace a řízení Surya.*“ Někteří dále doplňují, že by se muselo jednat o jinou funkci.

12. Scénáře vývoje

Pro ilustraci situace, která může v budoucnosti v Kargijaku nastat, byly vybrány dva scénáře možného vývoje.

12.1. Žádoucí scénář

Projekt výstavby sluneční školy byl zahájen v roce 2007, budova byla postavena v létě roku 2008 a byla započata výuka. Do školy chodí zhruba 30 dětí. Školu navštěvují děti z Kargijaku a okolních vesnic. Budova školy plní perfektně svoji funkci, v zimě je vyhřívána sluncem, nedochází k únikům tepla, střecha odolává náporům sněhu. Správa budovy bude předána do kompetence organizace *GonponRangjon Cultural and Welfare Society Zanskar* (dále jen GA), kde bude ustanoven správce zodpovědný za opravy a celkový stav budovy. Také vedení školy bude v rukou GA. Členové se budou pravidelně setkávat a radit o budoucím chodu školy, nutných opravách či změnách. GA bude o chodu školy pravidelně informovat Surya o.s. Asociace naváže kontakt s odpovědným školským úřadem státu Džammú a Kašmír a bude se informovat o změnách v osnovách či důležitých faktech či změnách. Bude sledovat nové vyhlášky a dodržovat stanovená pravidla, na kterých se usnesla GA a Surya o.s. GA bude dále komunikovat s vládními úřady v Padumu a bude se snažit využívat příležitosti podpory od státu a usilovat o získání dobrého jména školy. Ředitel školy bude volen zástupci GA, většinovým podílem hlasů. Ředitel školy bude zodpovědný za výuku, osnovy, komunikaci s ostatními školami a nábor kvalitních vyučujících. Děti budou pravidelně chodit do školy, výuka bude intenzivní převážně v zimních měsících. V létě budou děti pomáhat v domácnosti a na poli, přesto budou dále chodit do školy. Ve vyučovacích osnovách bude začleněna environmentální výuka, která se bude soustřeďovat na tradiční metody práce. Ve škole se budou používat upravené učebnice po vzoru jiných škol, které se rozhodly bojovat proti nastavení indického školství. Děti budou při státních testech dosahovat výborných výsledků. Učitelé se budou snažit ustupovat od zastaralého způsobu výuky memorováním a budou používat interaktivní způsob výuky a vést děti k tvořivosti a logickému myšlení. V oblasti rapidně stoupne míra gramotnosti obyvatelstva. Dospělí budou také mít možnost vzdělávat se. Především v zimních měsících budou této možnosti využívat. Škola bude využívána také jako komunitní centrum, kde se budou konat dílny, při nichž bude brán zřetel na obeznámení vesničanů s možným vývojem v kraji. Dospělí i děti budou podporováni

v šetrném využívání obnovitelných zdrojů. Oblast se důsledkem dokončení silnice otevře světu a lidé v Kargijaku budou moci využívat silnice k dopravě potravin či materiálu vesnice. Přímý důsledek nové silnice bude úbytek práce pro koňáky, ti se proto budou zaměřovat na jiný způsob obživy. Navýší stavy dobytku, budou produkovat více mléčných výrobků, které bude dále možné prodávat jako kvalitní ekologický výrobek. Vesničané budou obeznamováni s alternativami a budou podporováni ke vlastní aktivitě.

Děti, které dokončí základní docházku ve škole buď zůstanou ve vesnici a založí rodinu nebo některé budou pokračovat ve studiu na vyšších stupních. Absolventi se obohaceni novými zkušenostmi se vrátí do Kargijaku a budou se podílet ve škole či správě vesnice. Budou komunikovat s úřady v Padumu a Lehu a spolupracovat s neziskovými organizacemi činnými v oblasti udržitelného rozvoje (LEDeG či Centre for Environmental Education). Budou se podílet na vypracování taktiky rozvoje, který povede k nutným změnám souvisejícím s kontaktem s moderním světem, přičemž se budou snažit o maximalizaci profítu pro místní obyvatele, jak v sociální tak i ekonomické oblasti. Ve vesnici bude podporován tradiční léčitel amči medicíny.

Surya o.s. bude pravidelně dostávat zprávy o chodu školy a v případě potřeby bude k dispozici jako poradce. Přestože zodpovědnost bude v rukou GA, Surya o.s. stále bude sledovat chod školy, vesnici navštěvovat a publikovat zprávy na webu.

Díky novým poznatkům budou lidé schopni konstruktivně usilovat o rozvoj jejich vesnice, aniž by byla narušena klidná atmosféra místa.

12.2. Katastrofický scénář

Projekt výstavby sluneční školy byl zahájen v roce 2007, budova postavena v létě roku 2008 a byla započata výuka. Do školy chodí 30 dětí. O půl roku později zájem upadne, vedení bude chybět pevná ruka. Již v roce 2009 bude ve škole pouhých 10 studentů. Mnoho rodin upustí ze svého přesvědčení o nutnosti vzdělávat své děti. Na školu si vesničané nenavykli a míra gramotnosti zůstane neměnná nebo se dokonce sníží. Na budově nové školy se záhy objeví nedostatky, výhřev sluncem se ukáže jako nedostačující, naopak v létě bude budova neodvětraná a nebude možné v ní vyučovat. Střechou zatéká, izolace neplní svou funkci dle očekávání.

Surya o.s. se po léta nebude schopna dohodnout na předání školy do správy GA. Subjekty nejsou schopny spolu spolupracovat a po náročných zdlouhavých jednáních se škola dostane do správy GA. Surya o.s. neposkytne GA potřebné informace o konstrukci budovy a po dostavení školy se přestane projektu dále věnovat. Oba subjekty se namísto spolupráce

chovají silně individualisticky. GA není schopna ustanovit zodpovědného zástupce a budova začne chátrat. Vedení školy nebude schopno spolupracovat a zavést bezproblémové fungování školy. GA přestane komunikovat se Surya o.s., která sama o školu příliš velký zájem nejeví. Ustanovený ředitel školy, neznalý místním poměrům a najatý se vzdáleného Radžastánu, přijme pravidla a postupy obecně platné v Indii. Vážné komunikace mezi organizacemi a jako důsledek bude celý chod školy velmi chaotický, bez jasné koncepce.

S prosakující globalizací, rozvojem obchodu a silným dovozem je spojeno také využívání nových technologií a postupů. V Kargijaku bude opomenuto vzdělávání dospělých, původní plán využití školy jako komunitního centra se setkává s nezájmem. Lidé nebudou připraveni na náhlé změny, jejich znalosti budou příliš omezené. S novou silnicí budou proudit do oblastí kolony kamiónů, převážejících zboží z jiných částí země. Vidina jednodušší obživy v obchodu povede ke zvyšující se urbanizaci. Lidé, zaskočení novými moderními metodami a doslova převálcováni znalými vychytralými obchodníky z měst, nedokáží čelit. Komunikace s cizinci bude chabá, lidé neovládají angličtinu a turistů bude přibývat. Aby se narůstající počet obyvatel uživil, přistoupí k moderním metodám ochrany plodin pesticidy. Produkce poroste, poroste i ekonomický růst. Z produkce budou ovšem těžit především noví přistěhovalci, kteří přinesli kapitál a vykoupili půdu. Obyvatelé začnou opouštět tradiční metody zpracování mléka, pěstování plodin, zavlažování. Rozvoj bude orientovaný na produkci. Směska kultur doslova převálcuje tradiční život obyvatel. Ve škole budou učitelé najímáni ze vzdálených oblastí Indie, ve vesnici se zdrží maximálně po dobu tří měsíců. Většina dětí nesloží státní zkoušky. Mnoho dětí odejde studovat do internátních škol, a tak nebudou moci pomáhat rodině při sklizni. Úroveň života obyvatel Kargijaku silně poklesne.

13. Závěr

Z výsledků výzkumu je patrné, že projekt solární školy je vnímán pozitivně a obyvatelé si uvědomují přínos projektu pro jejich společnost. Z výsledků je ale zjevné, že politika a cíle realizátora projektu nejsou místními zcela chápány. Je pravděpodobné, že je to důsledek ohromné kulturní propasti mezi realizátory a místní společností. Eurocentrické chápání a očekávání realizátorů jsou velmi vzdálená od požadavků a očekávání místních obyvatel.

Z výsledků dotazníků dále vyplývá, že obyvatelé očekávají ve své oblasti rozvoj, který přinese do vesnice více obchodu. Chápou, že význam vzdělání se bude v souvislosti s rozvojem zvyšovat. V tomto ohledu se toužebná očekávání obyvatel kříží s obavami dobrovolníků, kteří ačkoliv chápou, že oblast není možné zakonzervovat pro případné návštěvy západanů, mají obavy z negativních dopadů rozvoje na oblast. Ze zcela rozličných motivů, očekávání versus obavy, vyplývá pro obě strany jedno řešení, a to je poskytnout vzdělání budoucí generaci.

Podpora projektu obyvateli je primární předpoklad pro, v budoucnosti plánované, úspěšné předání projektu do místní správy. Ukázalo se, že Surya o.s. se snažila o začlenění obyvatel do projektu a obyvatelé splnili vše, co bylo na jednáních smloueno. Dle dobrovolníků byla ovšem tato fáze ze strany Surya podhodnocená. Participace obyvatel na projektu by v Indii možná znamenala pozdější dokončení. Komunikace je někdy velmi obtížná, to si dobrovolníci uvědomují. Přesto věří, že Surya se v tomto ohledu měla snažit více. V tomto směru by bylo možné vytknout mnohé i vesničanům. Je v jejich vlastním zájmu, aby byla škola brzy hotová. Ve vesničanech nebyl vyvolán pocit zodpovědnosti za dílo v jejich vesnici. Proto se také příliš neangažovali, práci udělal někdo jiný. Kdo, jak, proč a za co nebylo nutné příliš zkoumat. Tvrzení, že nepotřebují vědět více, neboť “když chtějí“, jdou se na stavbu podívat, pouze dosvědčuje pravdivost této teze. Ruku v ruce jde s touto problematikou nastavení cenové hladiny za služby pro Surya o.s. Obyvatelé se domnívají, že by Surya měla platit za přepravu materiálu kompromisní cenu mezi cenou turisty a cenou pro místní. V tomto ohledu se střetává jejich názor s názorem dobrovolníků, kteří se domnívají, že sami vesničané by měli slevit na lokální cenu. Projekt tam přece není pro to, aby na něm vydělávali. Význam funkční solárně vyhřívané budovy je chápán dobře a obě strany jsou přesvědčeny, že přestože se jedná o cizí prvek v místní architektuře, je to nejlepší řešení. Hodnotu projektu zvyšuje, dle dobrovolníků, také fakt, že budova je vystavěna za použití místních materiálů.

Výsledky dále prozrazují jak vnímají vesničané možné ohrožení tradic v souvislosti s naší přítomnosti ve vesnici, rostoucí globalizací a obecným rozvojem oblasti. Vesničané, jak vyplývá z rozhovorů, se úpadku své jedinečné kultury a tradic neobávají. Tento názor silně kontrastuje s obavami dobrovolníků, kteří mají v tomto ohledu větší zkušenosti, protože měli příležitost být svědkem úpadku tradic, třeba zrovna těch svých vlastních. Přesto chápou, že je to přirozený jev, kterému nelze zabránit. Negativa je možné ale omezit. Řešení vidí opět v nabytém vzdělání, které má pomoci lidem orientovat se v multikulturní společnosti a uvědomit si jedinečnost sebe sama.

Z výsledků dále vyplývá, že přítomnost skupiny dobrovolníků ve vesnici nebyla vnímána negativně. Otevřenost k cizincům vychází z každého jedince individuálně. Ti, kteří měli zájem se dokonce s dobrovolníky spřátelili. Přesto je zjevné, že jistý odstup a nedůvěru si stále udržují. Dobrovolníci naopak konstatovali, že neměli příležitost se s vesničany lépe poznat.

Výsledky také odhalují vnímání politiky Surya o.s. a jak respondenti hodnotí průběh projektu. Výsledky rozhovorů poukazují na ohromnou cílevědomost a pracovitost teamu Surya. Dokončení stavby a započetí výuky všichni vnímají jako ohromný úspěch. Dobrovolníci, kteří se zúčastnili výstavby v roce 2008 se vyjadřují velmi pozitivně o teamu, který se na stavbě podílel. Surya o.s. musí ovšem čelit i kritice. Vesničané se v tomto ohledu zdráhají odpovědět. Je zjevné, že kritika je pro ně nemístná. Velmi negativně je oběmi stranami hodnocena komunikace s místními a rozbroje ve vedení. Také se bohužel ukázalo, že prospěchářství je denní jev i v Kargijaku. Důležitým činitelem je právě nastavení pravomocí a povinností. Cílem práce není ale vinit ty, co nespĺňují naše očekávání, nýbrž se pozastavit nad našimi chybami a poučit se z nich do budoucna. Z empirického výzkumu a hodnocení projektu dobrovolníky vyplývá, že v roce 2008 Surya o.s. vylepšila výběr dobrovolníků, což přispělo ke zdárnému dokončení stavby. Také logistika zásobování byla propracovanější. Užitečné jsou také poznatky o nutnosti pochopení ohromné kulturní propasti, které mohou být využity při případných projektech v budoucnosti. Inspirací by mohl být v této práci analyzovaný projekt neziskové organizace Friends of Lingshed.

Výsledky rozhovorů dále prozrazují, jaké mají vesničané představy o motivech dobrovolníků podílet se na projektu a jaké motivy uvádějí jako primární sami dobrovolníci. Motivace k účasti na projektu je jiná, než vesničané očekávají. Vesničané se domnívají, že hlavní motivací dobrovolníků je touha pomoci chudým lidem. To je velmi idealistický přístup, realita je mnohem složitější. Samozřejmě, charitativní motivy pro dobrovolnickou práci jsou neodlučitelné při jakékoliv dobrovolnické činnosti. Jako stěžejní motivy uvádějí dobrovolníci

zaujetí pro oblast, kulturu a náboženství; získání zkušenosti a poznání něčeho nového. Jejich motivy jsou mnohem více vedené zvědavostí, než-li charitativními záměry, jak mnozí předpokládají.

Obě strany si jsou vědomy, že je třeba pečlivě zabezpečit budoucnost projektu. Vesničané jsou přesvědčeni, že by se měla správa školy předat místním. K tomuto účelu vznikla místní asociace. Nepopírají ale, že spolupráce Surya s asociací Gonporangjon by mohlo být také řešení. Dobrovolníci mají v tomto ohledu jasno. Věří, že Surya musí vést školu tak, aby v budoucnosti byli oni schopni sami chod školy zabezpečit. Všem je jasné, že toho nebude lehké docílit.

Během průzkumu mínění bylo zjištěno, že vesničané uvítají jakýkoliv další projekt. Dobrovolníci jsou v tomto směru většinou skeptičtí. Přístup vesničanů k projektu Surya byl pro mnohé překvapivý, očekávali větší zájem, který se na individualistickém přístupu nepodařilo vznítit. Z toho vyplývá jediné řešení, má-li být realizován další projekt, je nutné, aby vycházel z potřeb vesničanů.

14. Shrnutí

Cílem práce bylo analyzovat vnímání rozvojového projektu místním společenstvím. Předmětem zkoumání je český projekt výstavby solární školy v Zánškáru. Práce se zabývá tématem vhodnosti implementace rozvojového projektu v této izolované oblasti. V tomto ohledu se bude v práci argumentováno na řadu témat. V první řadě nová fakta odhalují, že tento projekt je nejen vhodný, ale vzhledem k situaci a měnícím se podmínkám je dokonce nutný. Mimo tuto zjevnou nezbytnost projektu se práce pokusila tuto problematiku dále rozvětvit. V úvodu je upozorněno na obavy, které jsou vyvolány vzory interakce východní a západní kultury. Jak již bylo uvedeno v úvodu, nutnost vzdělání pochází ze západního konceptu, totálně odlišného od východního světa. Nicméně, v současném globalizovaném světě není možné posuzovat hodnoty a potřeby západu a východu odděleně. V kontextu s problematikou ohrožení tradičního způsobu života v regionu se jeví otázka vhodnosti tohoto projektu jako rozumná. Obyvatelé ctí své tradice a bránit v rozvoji tam, kde o to mají zájem, nebo nutit rozvoj tam, kde jej nechtějí, není v naší pravomoci.

Rozvoj oblasti je nevyhnutelný jev, který je toužebně očekáván především obyvateli. Nová generace by díky nabytým zkušenostem a znalostem měla být schopna zodpovědně rozhodovat o budoucnosti vesnice. Zda-li přístup k základnímu vzdělání všem dětem ovlivní migraci pozitivně či negativně, ukáže čas. Vesničané mají právo zvolit si cestu, kterou se budou ubírat. Bude-li vzdělání součástí této cesty, je jen na nich. Možnost ale mají.

Summary

The purpose of this thesis is to chart the reactions of the local community to a Czech Surya c.a. development project which initiated the construction of a solar school in Zanskar. The thesis deals with the question of whether or not it is appropriate to implement such a development project. In this respect a number of lines of argumentation will be pursued. Firstly, that this project is not only appropriate, but as a result of the changing environment in the area it is necessary. Beyond this apparent necessity this thesis will also attempt to unpack some of the more complex ramifications. The introduction highlights some of the concerns raised by the interaction of eastern and western paradigms; for example the need for education issues from a western model and differs significantly from its eastern counterpart. However, in the present globalised world it is not entirely possible to look on the the needs of

the west and east as separate concerns, although in the context of the deterioration of traditional ways of life specific to that region, the question of how appropriate the project is, does not seem unreasonable. The local inhabitants respect their traditions and, it might be suggested, we do not have the right to prevent or intervene when the indigenous population is not interested.

The development of Zanskar is perhaps an inevitable phenomenon wistfully expected by the inhabitants of the area. Thanks to acquired knowledge and experience the younger generation should be able to decide the future of their village.

Whether the fact that all the children reach a basic level of education will affect migration in a positive or negative way, we shall see. The local people have the right to decide for themselves. Whatever way they decide to take, it will be their choice. All we do is give them the possibility to choose.

15. Bibliografie

Monografie a vědecké studie

RIZVI, Janet. *Ladakh-Crossroads of High Asia*. New Delhi : [s.n.], 1996. 290 s. ISBN 019564546-4.

International Association for Ladakh Studies. *Ladakh: culture, history and development between Himalaya and Karakoram*. Martijn van Beek, Kristoffer Brix Bertelsen a Poul Pedersen. Oxford : Alden Press, 1997. 414 s.

ILITCH, Ivan. *Odškolení společnosti*. [s.l.] : Praha. Sociologické nakladatelství, 2001. 109 s. ISBN 80-85850-96-6.

Elektronické zdroje

International Association for Ladakh Studies [online]. 1996 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z WWW: <http://ladakhstudies.org/>.

NORBERT-HODGE, Helena. *Modern-education, Increasing Knowledge or Ignorance. Rethinking education* [online]. 2000 [cit. 2009-02-03]. Dostupný z WWW: <http://www.sef.org.pk/educate/education/ModernEducation-IncreasingKnowledgeorIgnorence.pdf>.

The official website of Jammu & Kashmir government, India [online]. 2005 [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://jammukashmir.nic.in/>.

SECMOL [online]. 2000 [cit. 2009-03-09]. Dostupný z WWW: <http://www.secmol.org/>.

Friends of Lingshed [online]. 1997 [cit. 2009-04-09]. Dostupný z WWW: <http://www.solarschule.org/>.

International Association for Ladakh Studies [online]. 1995 [cit. 2009-03-01]. Dostupný z WWW: <http://ladakhstudies.org/>.

The Ladakh Ecocological Development Group [online]. 2000 [cit. 2009-04-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.ledeg.org/>>.

Jamyang Ling schule [online]. 2000 [cit. 2009-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.shambhala.de/schule/>>.

PŘÍLOHY

16. Seznam příloh

mapy:

- 1) příloha č. 1 – Kašmír**
- 2) příloha č. 2 – cesta do Kargijaku**

dokumenty Surya o.s.:

- 3) příloha č. 3 – Memorandum of Understanding**
- 4) příloha č. 4 – finanční plán Surya o.s.**

vlastní dokumentace, 2008:

- 5) příloha č. 5 – zápisy z deníku**
- 6) příloha č. 6 – fotodokumentace**